

G H E N D T S C H E T Y D I N G H E N

Tweemaandelijks Kultureel Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring Gent V.Z.W.

Redactie-adres : Sint-Lievensdoorgang 1, Gent.

4de Jaargang, nr. 3

15 mei 1975

Voorzitter : G. Hebbelynck
Onder-Voorzitter : H. Collumbien
Secretaris : R. Van Geluwe

Penningmeester : A. Verbeke
Ruildienst : Van Geluwe-Eggermont A., Maïsstraat 235, Gent
Secretariaat : Maïsstraat 235, Gent. Tel : 26 23 28.

Postrekening : 000-105.04.73-60 - Heemkundige en Historische Kring
Koggestraat 14, Gent
Lidgeld : 175 fr. per jaar.

INHOUD

	blz.
Een gieterij te Gent	82
Het Kuipgat	83
Gent in 1843	99
Hoe sommige Gentenaars zich vermaakten in de 18e eeuw	109
Vraag en Antwoord	111
Bibliografie	112
Te Gent	115
Aanvullende ledenlijst	116

Verantwoordelijke uitgever : G. Hebbelynck, Voorhoutkaai 40, Gent.
Elke auteur is alleen verantwoordelijk voor zijn bijdrage.

Uitgegeven met de steun van het Stadsbestuur van Gent en van het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

Zondag 25 mei, in het Museum voor Schone Kunsten, te 10.15 u
"Schilder- & muurschilderkunst, beeldhouwkunst, teken- en
graveerkunst"
Geleid bezoek.

Zondag 22 juni, in het Bijlokemuseum, te 10.15 u
"Edelsmeedkunst, borduurkunst, miniatuurkunst, boekdruk-
kunst, boekbanden"
Geleid bezoek.

Toegangsprijs : 30 fr. per bezoek.

EEN GIETERIJ TE GENT

Het gieten van het grafmonument van H. Conscience werd toevertrouwd aan de Gentse bronsgieter Karel Steyaert, die woonde op de Begijnhoflaan. Het gedenkteken werd ontworpen door de Antwerpse beeldhouwer Joris. De Gazette van Gent van 13 augustus 1886 brengt een verslag van het gieten van de Leeuw van Vlaanderen. De leeuw is 2,85 m lang en 1,80 m hoog. De gietvorm woog ongeveer 10 000 kg en er werd 1 100 kg brons gebruikt.

Een ander gekende bronsgieterij was het huis Trossaert in de Voldersstraat. Hier werd in 1845 het borstbeeld van prof. Kluyskens in brons gegoten. Ook het gieten van het standbeeld van Simon Stevin, dat te Brugge werd opgericht, werd aan dit huis toevertrouwd.

(De Gazette van Gent, 2.2.1845)

M.S.

Over enkele jaren zullen veel Gentenaars betreuren geen abonnement genomen te hebben op Ghendtsche Tydinghen.

HET KUIPGAT

Voor de geschiedenis van Gent is 1534 geen jaartal dat we zo maar achteloos kunnen wegwuiven.

Ten eerste was het in dat jaar dat een onbekend gebleven schilder zijn Panoramaplan "Ganda Gallie Civitas Maxima" op doek bracht. Zeer zeker niet in het vooruitzicht het later te zien ophangen in de klooster-gang van het Bijlokemuseum, waar men het sedert jaren piëteitsvol be-waart.

Secundo was het in hetzelfde jaar dat door het Stadsbestuur overgegaan werd tot het oprichten van de "Arme Caemer van Ghendt, Beati miseri cordes" een weldadige instelling waarvan we in hetzelfde Bijlokemuse-um unieke herinneringen kunnen bewonderen.

Het is voldoende bekend dat dit onvolprezen werk van menslievendheid in het leven geroepen werd om in de mate van het mogelijke tegemoet te komen aan de rampzalige gevolgen van een economische crisis die met de dag steeds scherpere vormen bleef aannemen. Een toestand die een paar jaar daarop aanleiding zou geven tot de bloedige rebellie door een verarmd proletariaat (de fameuze creesers) gevoerd, zowel tegen de Magistraat als tegen Keizer Karels zuster Maria, die toenmaals landvoog-des der Nederlanden was.

De zwarte bladzijde geschiedenis die over die sociale troebelen en poli-tieke onlusten geschreven werd kent u zo goed of nog beter dan ik. De Keizer zou eens en voor goed schoon schip maken met dat lastig, on-handelbaar volkje en ervoor zorgen dat dit in het vervolg geen lust tot herbeginnen zou hebben. Hoe hij daarbij te werk ging na met zijn leger huurlingen langs een ongewone weg zijn geboortestad letterlijk overwel-digd te hebben ?

Op 29 april anno 1540, amper een paar weken na zijn intocht en pre-cies vijf dagen nadat "men begonst te breken den muer vanden grooten keerchove van Sente Baefs ende allomme te delfven met thien hondert mannen, Waelen ende andere vromdelinghen, ende ghinghen te weercke met trommelen ende verlieten daarmede het weerck" (1) en dezelfde dag dat de bisschop van Doornik de St.-Baafs- en de Heilig-Kerstkerk kwam ontwijden, kondigde hij de uitermate strenge sententie af die een ware doodsteek voor de fiere en eens zo machtige stede zou betekenen. Een sententie die de vrijheidslievende bewoners ervan aan de allesbehal-ve vleiende "bijlap" van Stropdragers zal helpen.

's Anderendaags, dus op 30 april, had tenslotte de plechtige afkondiging plaats van de opgedrongen nieuwe stadskeure, de zogenaamde Carolijnse Consessie, een constitutie die gedurende heel het Ancien Régime van kracht zou blijven.

Dit ongemeen belangwekkend document zullen we nu maar links laten liggen om meer aandacht te besteden aan de sententie waarover we het zoëven hadden. Door die onzalige sententie, zult u weten, verloor de ge-

meente niet alleen een grote portie van haar vrijheden, een boel kostbare goederen en een heel arsenaal van oorlogstuigen en -munitie. Haar Klokke Roelant werd verbeurd verklaard en een ongehoord zware geldboete bracht haar letterlijk tot de bedelstaf.

Doch wat de vernederde stede in haar hart en nieren het meest zal gekwetst hebben was het lot dat de Keizer haar wallen en vesten wenste te beschermen. Inderdaad, dag op dag een week na de afkondiging van de sententie, dus op 6 mei, werd een dekreet uitgevaardigd handelend over de uitvoeringsmodaliteiten van de paragraaf stadsverdediging : "Ensuivant la sentence dernière rendue Sa Maigesté (Keizer Karel) déclare estre son intention que les tours, portes et murailles cy-après spécifiez soient abatues et démolies assçavoir.." Volgt dan de lange lijst van met sloping bedreigde bouwwerken : de Roode Toren, het Paddegat, de Braempoorte, de Steenpoorte, het Vijfwintgat, de Waelpoort, het Cuypgat, de Zantpoorte, de Posternepoorte, de Turrepoorte, de Grysepoorte, de Coepoorte, de Sint-Joorispoorte, de Ketelpoorte.

Dat de Spitaelpoorte en de Dendermondschepoorte op de lijst niet voorkomen hoeft ons in genen dele te verwonderen. Die poorten, de voornaamste toegangswegen zijnde tot de St.-Baafsabdij, konden niet anders dan hetzelfde lot ondergaan van de abdij die plaats moest maken voor de Citadel waarvan de eerste steen eigenhandig gelegd werd door Keizer Karel (12 mei).

Zagen onze onthutste, verbijsterde, van de hand Gods geslagen stedelingen veertien stromen werkvolk naar de veertien stenen gevaarten optrekken om die simultaan in een oog open en toe uit het stadsbeeld te vegen ? Zo'n vaart werd gelukkig achter de aftakeling van Ghendts verdedigingsgordel niet gezet. Volledig akkoord als u oppert dat de Grauwe Poort nog hetzelfde jaar (1540) afgebroken wordt, dat het volgende jaar de Steenpoort, of liever de Hoypoorte met de grond gelijk gemaakt wordt (de echte Steenpoorte was reeds in 1523 neergehaald geworden) en dat de Koepoort omtrent dezelfde tijd opgeofferd wordt, doch al de andere bouwwerken zullen pas later of veel later met des slopers hamer en breekijzer kennis maken. Ook Klokke Roelant zal niet behandeld worden als algemeen gevreesd. In 1543-44 werd ze weliswaar tijdelijk uit haar stoel gelicht maar niet om gebroken te worden. Dit breken gebeurde pas op 16 juni 1659 toen Pieter Hemony o.a. van haar spijs de beiaard goot die we nog steeds kunnen horen zingen.

De Braempoort moest er in 1562 aan geloven; we geven grif toe dat ze feestelijk in de weg stond. In 1578 was het de Roode Toren en in 1583 het Paddegat die aan de beurt kwamen om waardevol materiaal te leveren voor het optrekken van andere bouwwerken. De Sint-Jorispoorte, ook Sint-Baefspoorte genoemd, beëindigde haar bestaan in 1586.

Wat de overigē massa's steen betreft was het letterlijk met stukken en brokken dat ze afgetakeld werden, aftakelingen die in meer dan een geval meerdere decennia in beslag namen. Hun laatste stuiptrekkingen beleefden de Walpoort en de Ketelpoort in 1788; de Vijfwintgaeten in

1796. De Posternepoorte en de Turrepoorte, alias Thorhoutpoorte, bliezen hun laatste adem uit in 1841. De Zantpoorte, die evenzeer bekend was als Zottepoort, was een der vele slachtoffers van de afschaffing der Octrooien. Obiit 1862.

Er is een corpus delicti, nl. het *Cuypgat*, welks einde we niet vermeld hebben. Dat deden we met voorbedachten rade omdat geen ander stuk stadsverdediging een levensloop gekend heeft zo gevuld met lotgevallen en incidenten van alle aard, folkloristische eigenaardigheden niet uitgezonderd.

Men is het er niet over eens in welk jaar de eerste spade gestoken werd voor het bouwen van de waterkering gelegen dichtbij de plaats waar de Leie een kruis vormt met de Ketel(vest) gracht en haar verlengde, de Houtleie.

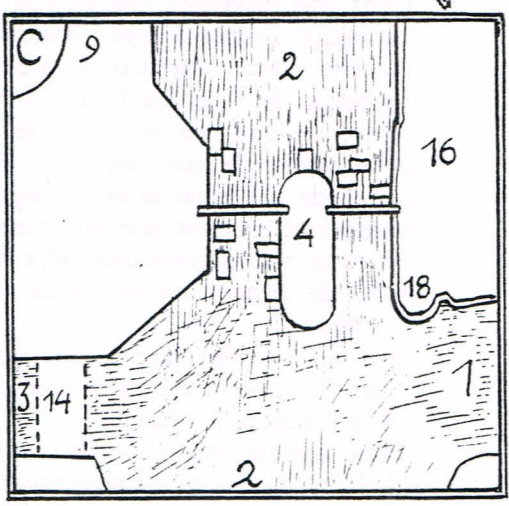
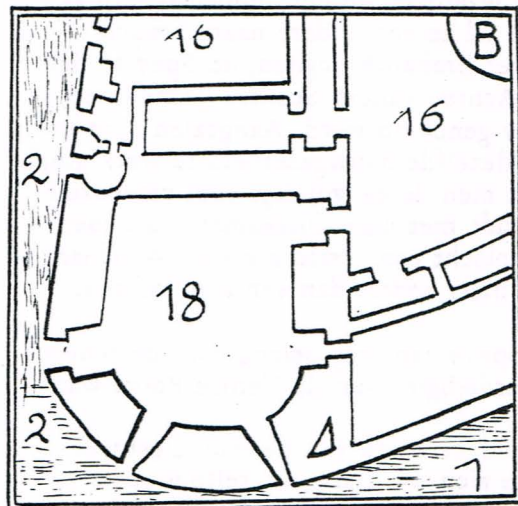
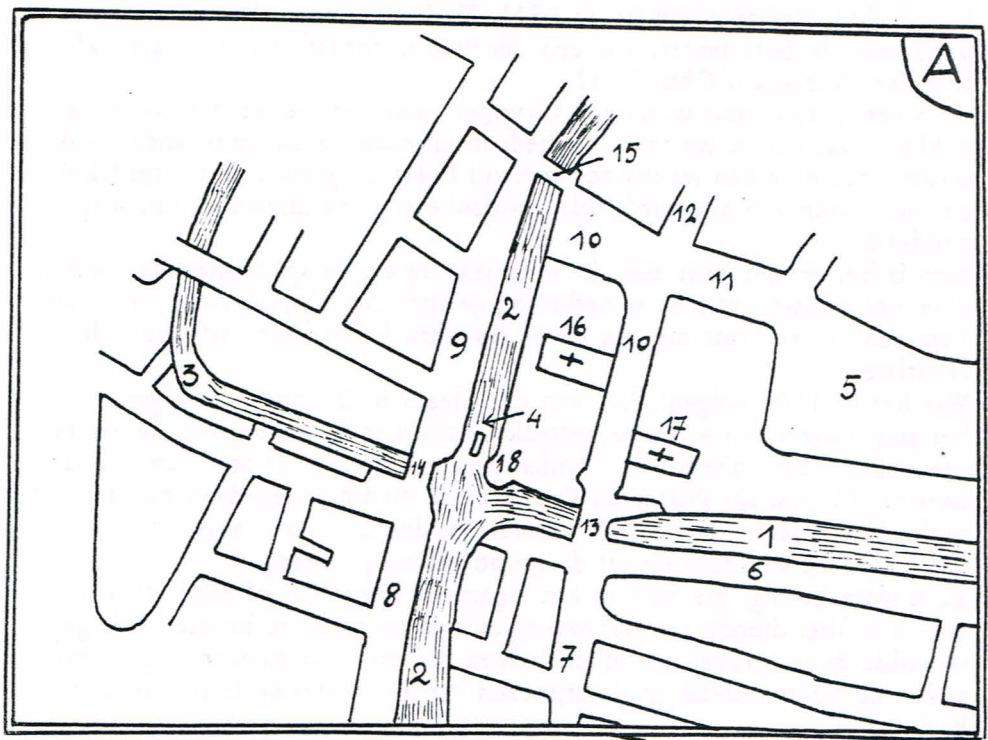
Was het in 1194 volgens P.C. van der Meersch (2), het is te zeggen in het jaar waarin een aanvang gemaakt werd met de aanleg van de eerste versterkte stadsomheining? Anderen integendeel, met aan hun hoofd Diericx, Claeys, De Potter en Fris, zijn de mening toegedaan dat het onder het Bestuur de XXXIX geweest is, dus op zijn vroegst in 1228, dat bedoelde waterkering uit de grond gestampt werd.

Zo'n waterkering, die men in het algemeen *speye* (3) of rabot (van rabat) noemde, diende om het waterpeil van de rivier te bevelen. Dit geschiedde door middel van eiken balken die men liet zakken in gleuven, welke de bouwmeester in de zijmuren van het waterwerk uitgespaard had.

Gent was meerdere speyen rijk. Die waarover we het hebben heette aanvankelijk *Groote Speye* - naderhand zal ze een andere naam krijgen -. Andere spuien waren o.a. de Spey ter Brabantbrucghen; de Spey te Sente Baves; de Spey bachten joncvro Achten vander Sceld; s Tichellerren Spey, die ook wel eens *Groote Spey* genoemd werd. Aangezien men inzake nomenclatuur niet steeds met dezelfde nauwgezetheid te werk ging, gebeurde het maar al te dikwijls dat men de eenvoudige spui vereenzelvigde met de echt gecompliceerde sluis met haar sluiskamer, sluisvloer en twee paar sluisdeuren. Wat men placht een versterkte sluis = *écluse fortifiée* te noemen was in de regel niets anders dan een spey of spui of rabot.

Was het bouwen van onze *Groote Speye* van enig belang voor de scheepvaart? Zeker niet, maar voor de verdediging van de Gentse Poort was zij het zonder twijfel.

Zoals u weet was het meest opvallend kenmerk van de middeleeuwse stad het harnas of pantser waarin ze zich uit drang tot zelfbehoud placht te steken. Een soortgelijk harnas van water (grachten) en steen (wallen) had Gent eigenlijk niet nodig: haar waterlijn was zo sterk uitgevallen dat zij het zich kon veroorloven alleen de kwetsbare plekken van haar verdedigingsgordel van aarden wallen, palissaden of muren met of zonder torens te voorzien. Denk daarbij vooral aan de stadspoorten en wat er onmiddellijk aan grenst.

A: ORIENTERINGSPLAN 18DE EEUW

B: WIJKHUIS 1797

C: WERKEN 1879

AFB. 1. Voor commentaar zie p. 87 hiernaast.

Met andere woorden steunde haar volledig verdedigingssysteem op de naar noodzaak en wens tweegebrachte onderwaterzettingen van de aanpalende gebieden, als daar waren de talrijke meersen, broeken en andere laaggelegen drassige gronden, allemaal plaatsen waaraan het Gentse district rijk genoeg was. Inderdaad volstaat het een vluchtige oogopslag te werpen op een plattegrond uit de 18de eeuw (bijvoorbeeld de welbekende van Malfeson) om er meteen alles van te weten.

Het spreekt vanzelf dat het waterwerk geen reden van bestaan zou gehad hebben hadde men het niet op een doeltreffende wijze versterkt door middel van twee imposante torengebouwen, die, omdat zij de vorm van ketels hadden door het volk *kuipen* genoemd werden. Of beter gezegd *cuupen*. Dezelfde spraakmakende gemeente wachtte dan ook niet lang de tussen de cuupen gelegen speye Cuupgat te noemen. Om het geval rond te maken doopte men de een paar passen verder over het eerste stuk Houtleye geslagen brug *Cuupbrugghe*. Niet voor eeuwig evenwel want op een bepaald ogenblik zal het uithangbord van een tegenover het Cuupgat gelegen herberg "In het Oordeel" de Cuupbrugghe omtoveren in Oordeelbrugghe.

De ronde torens worden herhaaldelijk in de stadsrekeningen vermeld :

15 juli 1325; somme vanden werke ter Cupen...

27 juli 1325; dit es de cost vanden coste vander orlogen ende al wat daertoe behord... 2 cnapen die men dede staen ten Witten Arde buter Cupen elken van 15 dagen...

Die kuipen vindt u vanzelfsprekend afgebeeld op het panoramaplan van 1534. Wilt u er echter nog beter kennis mee maken, gun dan een bezoek aan de op grond van genoemd plan gemaakte maquette van het 16de-eeuwse Gent, die in de Lakenhalle als achtergrond fungeert voor het audiovisueel spel met de betekenisvolle titel van "Gent en Keizer Karel". Volgens Justus Billet, de onvolprezen kenner en minnaar van het 17de-eeuwse Arteveldestad en onverbeterlijke schrijver van het zo belangwekkende als in zijn genre enige "Politye Boeck" is het "Cuypgat onder dry rivieren" een der Seven Antijcque Wonderen van Ghendt (4).

Zien *wij* er geen wonder in, in de ogen van onze voorouders zal die versterkte speye een van de zwaartepunten geweest zijn van de zuidelijke verdedigingslinie van het Portus : Walpoort, Koutervest, Ketelpoort, Kuipgat. Geen wonder dat de binnenste van de twee "cupen", inderdaad de zuidwestelijke hoeksteen van het verdedigingssysteem, van meet af aan een naam gedragen heeft die er warempel niet om loog : *Wijchhuus* (zie plattegronden nr. 18).

AFB. 1. Het Kuipgat gesitueerd.

1. Ketelvestkanaal / 2. Leie / 3. Houtlei / 4. Laatste restant van Kuipgat / 5. Kouter / 6. Ketelvest / 7. Nederkouter / 8. Lindenlei / 9. Recollettenlei / 10. Koophandelplein / 11. Zonnestraat / 12. Veldstraat / 13. Ketelbrug / 14. Oordeelbrug, voorheen Cuupgatbrugghe / 15. Recollettenbrug / 16. Recollettenklooster / 17. Kapel van de Vrije Schippers / 18. Wijkhuis. Let op de schets C de 2 plaatsen waar de balken in de gleuven geschoven konden worden.

Wijkhuis : een Middelnederlands woord van zuiver Germaanse oorsprong dat zijn equivalent kende in het Oud- en het Middelhoogduits : *Wichus* (wic = strijd; hus = huis. Verwijs en Verdam (5) noemen het een blokhuis, een versterking aangebracht aan stadsmuren, kastelen, torens en andere versterkte punten. De burchtmuur van Keulen had zijn Wighus (1141), Wichus (1152).

Wijkhuize bij Kruishoutem heette in 1155 Wihchusa, in 1225 Wichus.

Ook Passendale (W.-VI.) kende zijn Wichus (1195) (6).

Is het Gentse Wijkhuis met oorlogsprikelen geconfronteerd geweest ? We weten het niet.

Toen de Franciscanen (Minderbroeders, Freremineuren, Frereminuieren, Frereminoren) omtrent het midden van de 13de eeuw hun klooster met kerk (7) op de rechthoekige strook Portusgrond oprichtten, strook begrensd door Ketelvestgracht en Leie, lijfden zij meteen de aan deze waterlopen grenzende wallen met inbegrip van het Wijkhuis, in. Een omstandigheid die niet belette dat de Stad dit bolwerk gebruikte als arsenaal (1360 en later) en als woning voor de scherprechter (einde 17de eeuw tot begin 18de). Inmiddels hadden de Minderbroeders zich (sedert 1600) hervormd tot Recollecten of Recolletten.

De tweede "cupe", de buitenste, schijnt meer op een poort dan op een vestingtoren geleken te hebben, gezien de naam die men haar gegeven had : Cuuppoorte.

De oudste aanduiding van die twee "cupen" vinden we - natuurlijk - op het reeds genoemde panoramaplan van 1534. Doch eveneens op sommige voorstellingen van meer bescheiden formaten, bij voorbeeld op het plan "Gandavum" in "Civitates orbis Terrarum" van G. Braun & Fr. Hogenberg, 1576; of op "Gandavum" in "Discretione di tutti i Paesi Bassi" van Guicciardini, 1581; of op "Gandavum" van Hendrik Hondius, 1641; of op "Gandavum vulgo Gent" "Stedenboeken" van Johan Blaeu, 1649; of, zeker en vast, op "Gandavum vulgo Gent" in "Flandria Illustrata" van Sanderus, 1641.

Van de "Speye" zelf is op geen van die picturale of grafische werken ook maar geen glimp te bespeuren. We moeten de 18de eeuw afwachten om te ontdekken hoe die wonderbaarlijke dubbele waterpoort er eigenlijk uitzag : inderdaad twee omgekeerde U-vormige stenen bogen, wier buitenste benen aanleunen tegen wat van de oude "cupen" overgebleven is en wier binnenste benen steunen op een spoelvormig metselwerk dat uit de (toenmaals nog heldere) Leiewateren oprijst. Wat men niet zien kan zijn de loodrechte gleuven die men in het metselwerk van de vier benen uitgespaard heeft en die dienden om er de sluisbalken in te laten zakken. Een operatie trouwens die op regelmatige tijdstippen herhaald werd, doch die een paar keren, nl. in 1453, 1578 en 1582, natuurlijk in tijden van grote nood, een flink deel van de omgeving blank zette. Op het einde van de jaren 1740 werd besloten de "Cuypbrugge" - aldus noemde men sedert de echte "Cuypbrugge" de naam van Oordeelbrug gekregen had het "Cuypgat" - af te breken.

Deze nakende gebeurtenis was voor de Paters Recolletten in 1750 de aanleiding voor het laten op doek brengen niet alleen van hun klooster, maar ook van het ter dood gedoemd stuk stadsverdediging.

De Gentse schilder Augustinus Cnudde werd met de karwei belast. Deze begon met het maken van een schets van het gelegenheidswerk, schets die naderhand - ongetwijfeld na de goedkeuring vanwege de opdrachtgever weggedragen te hebben - als olieverfschilderij uitgewerkt werd.

Het doek zullen de kloosterlingen bewaren tot op het ogenblik dat het Frans Bewind hun klooster zal afschaffen en met de grond gelijk maken (1797).

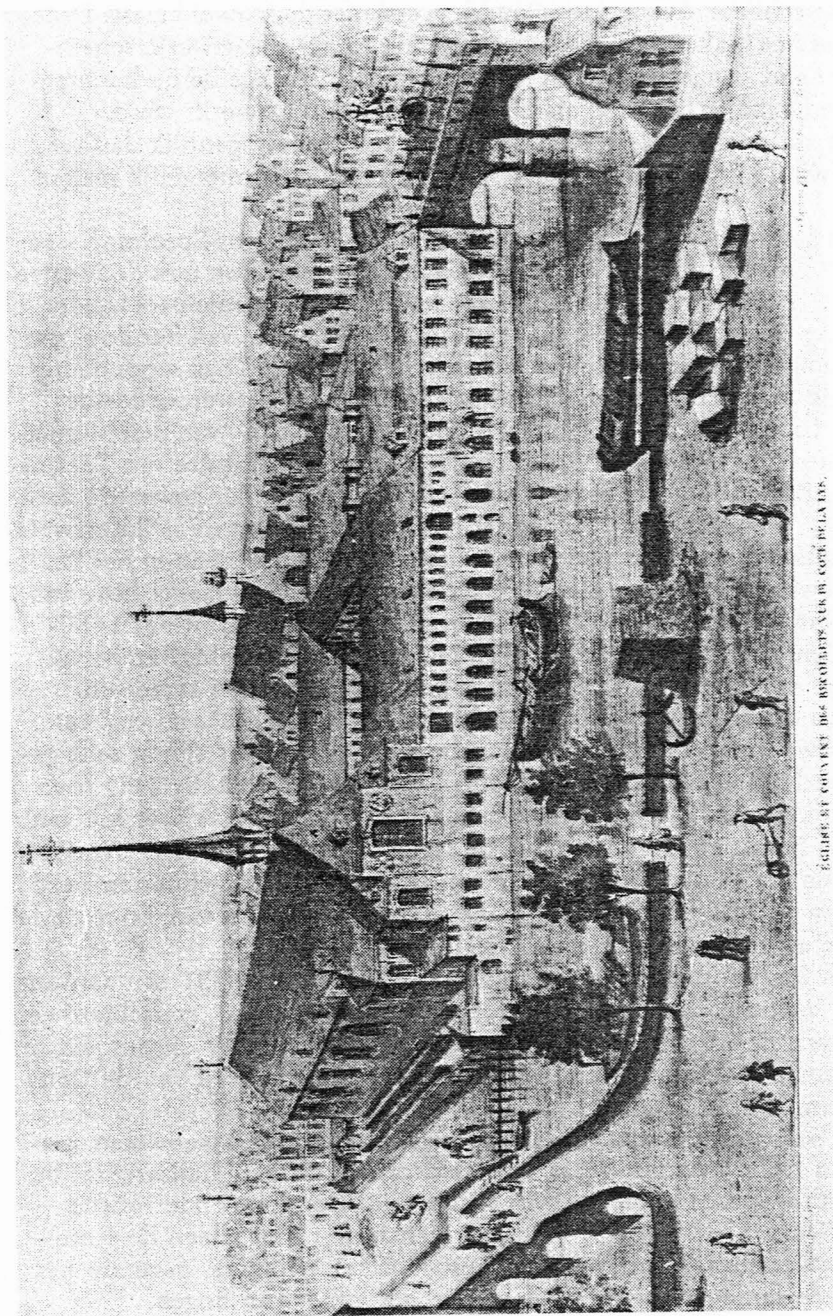
Cnudde's gewrocht werd verkocht aan François Huyttens-Speelman, een gegoede "citoyen" die van meet af aan goed over weg kon met de nieuwe Meesters : reeds in 1795 was hij lid van het "Comité Municipael vander Keure"; op 5 november 1797 lid (een van de vijf leden) van het door dat Comité aangesteld nieuwbakken Weldadigheidsbureel. Toen woonde hij nog aan de St.-Martensstraat, dus in de schaduw van het veroordeelde klooster. Later, onder Napoleon, zal hij "member" zijn "van den Municipaelen Raed" en onder-president van de "Academie Gratuite van Teeken-, Schilder-, Beeldhouw- en Bouwkunden, in het College der gewezen Augustynen". Wie vertelt mij wat verder met des heren Huyttens' kunstwerk geworden is ? Een troost voor ons dat een reproductie ervan in het Stadsarchief bewaard wordt evenals een naar het schilderij gemaakte litho van de hand van A. Willemys. Ook in de brochure "Pieter van Gent 1480-1572", Gent, 1948, en in het Programma van de Inhuldiging van het gedenkteken op zondag 13 juni '48 staat hetzelfde schilderij afgebeeld.

Wat vooral opvalt is dat het brugdek in plaats van een verkeersweg, een met bloemen en boompjes beplante tuin is die in vroegere tijden zelfs gebruikt werd om er banketten te houden. Dit gebeurde o.a. in 1483 toen het rederijkersgilde van Sinte Agneta speelde "up tCuupgat voor Mh van Ravesteyn boven ende onder, doen de stede hemlieden daer een banquet gaf" (8), en op 18 mei 1484 toen er een ander feestmaal gehouden werd ter ere van de bisschop van Senlis met bastaard Antoon van Bourgondië en andere afgezanten van het Franse hof (8).

Met de in het vooruitgezicht gestelde sloping werd in 1751 een aanvang gemaakt. Waarom men zich vergenoegde het brugdek en (misschien) een gedeelte van de bogen weg te nemen om de middenpijler ongemoeid te laten, kunnen we niet zeggen. Mogelijk wegens het graven van de Coupure waarmee men begonnen was.

Op welk tijdstip de met rust gelaten bogenfragmenten afgebroken werden weten we al evenmin. Hoe dan ook, op een in het Stadsarchief bewaarde litho, getiteld Vue du Kuypgat a (sic) Gand en ondertekend Frachez Sculp 1788 (9) zijn duidelijk zichtbaar : niet alleen de Ketelpoort, de Ketelbrug, een stuk stadsmuur en het Wijkhuis, maar op het voorplan de fameuze pijler, ontdaan van elk spoor van bogen.

De pijler zelf zou men pas in 1822 beginnen af te breken. Aan de geschiedenis van dat avontuur - want een avontuurlijke onderneming is

EGLISE ET CONVENT DES BÉNÉDICTINS VUE DE CÔTÉ DE LA DIXE.

AFB. 2. Voor commentaar zie p. 91 hiernaast.

het ontegensprekelijk geworden - mag stellig met enkele woorden herinnerd worden.

Sedert lang reeds waren de schippers vruchteloos op de deur van de Overheid komen kloppen om te bekomen dat de Leie wat bevaarbaarder gemaakt werd. In de eerste plaats door het verwijderen van die zoveel hinder, zweet en gezwoeg veroorzakende brugpijler. Inderdaad was het de mensen slechts mogelijk met kleine kolenschepen die smalle doorgangen te passeren.

Sakkeren of niet sakkeren, geduld oefenen of geduld verliezen, tot 1822 diende men te wachten eer de Stedelijke Overheid eraan dacht iets te doen om tegemoet te komen aan de verzuchtingen van een stel nuttig maar vooral zwaar werk uitvoerende medeburgers.

Het eerste teken van die Overheidse tegemoetkoming was in de Gazette van Gend te vinden. In het nummer van 27 juni 1822 kon men het volgende bericht lezen : "Aanbesteding der te doene werken tot het afbreken van het steenen hoofd met name Kuypgat aan het gescheed van de Leye en de Schelde binnen Gend". Wat hier Schelde genoemd wordt is natuurlijk het Ketelvestkanaal.

Eerlijkheidshalve dienen we toe te geven dat men - bedoeld wordt het Stadhuis en de geïnteresseerde ondernemers - niet zinnens was er gras te laten over groeien (er was er warempel genoeg voorhanden !)

Met een ongekende full-speed haastten de inschrijvingen zich een plaatsje op des Burgemeesters bureau te bemachtigen.

Het mag ongelooflijk klinken, maar toch was het waar : reeds 's anderen daags (vrijdag 28 juni) lag daar de "soumisse" van de alom bekende - lees beruchte - Joseph Jacob Kieckenpoost (10), weldra vervoegd door drie al even haastige vakgenoten. Zodat in het geheel vier liefhebbers slopers kwamen opdagen. Kieckepoost verbond zich de karwei op te knappen voor de som van 1500 fl. Terneus zou zich vergenoegen met 900 fl ; Schepens vond 680 fl een ruimschoots voldoende som geld en Ramont wilde met een inschrijving van 570 fl bewijzen dat al de andere aspirant-brekers dure vogels waren. Natuurlijk zal laatstgenoemde als uitverkorene, in principe tot de tanden gewapend met hamer en hou-

AFB. 2.

Schilderij van Cnudde. Het is vooral het Kuipgat dat ons interesseert. Het bevindt zich rechts op de plaat. In het metselwerk van de middenpijler is een nis uitgespaard, waarschijnlijk om er een beeld in te plaatsen. Op het brugdek dat met boompjes beplant is, is een kapelletje opgericht waarboven een kruisbeeld. Een chronogram aangebracht op een houten of een stenen plaat eCCe JaM De Losa duidt het jaar aan (1751) dat het gebouw zal gesloopt worden. De binnenste "cuve" of Wijkhuis is onherkenbaar geworden; de buitenste "cuve" is volledig verdwenen en heeft plaats gemaakt voor een woning. Wat het Recollettenklooster betreft zijn duidelijk te herkennen : de kloostergang, de grote kerk waarvan de absis versierd is met twee wapens. Welke ? Op de achtergrond bespeurt u de kapel van de Vrije Schippers, herkenbaar aan de windwijzer in de vorm van een zeilschip (deze kapel stond waar zich nu de Schouwborgstraat bevindt). Vooraan links de vaste stenen Recollettenbrug die op het punt staat in een houten draaibrug vervangen te worden.

weel, met breekijzer en koevoet, met schop en kruiwagen ten aanval trekken tegen die weerspannige stenen massa, die men tot nog toe vruchteloos had trachten te temmen. Reeds op maandag 1 juli ging Ramont met een "leger" van 6 man aan de slag.

Hij zelf zag die eerste dag reeds goed in dat hij met zijn handvol strijders en verouderd alaam geen veldslag zou kunnen winnen. Daarom riep hij op stel en sprong de hulp in van de felste van zijn concurrenten : Josephus Jacobus, die, dat snapt u meteen, niet beter vroeg dan in die janboel zijn Gentse "slabaarze" te slaan.

Dus verscheen hij 's anderendaags op het toneel voorzien van eigen materieel en eigen werklui, die natuurlijk op kosten van Ramont ingeschakeld werden. De woensdag werd er al niet veel werk verzet. De donderdag ging voorbij met het aanbrengen van nog Kieckepoostse werktuigen. Reeds 's vrijdags begonnen de katten op het koord te dansen : het was pree die dag, maar wie niet kwam opduiken was Ramont. De volgende dag vertoonde laatstgenoemde zich wel op de werf, maar, schreef Kieckepoost later in zijn boek (10) : "Ziende dat zynen zak (bedoeld wordt hier de beurs van Ramont) zeer plat was, ik vroeg hem of hij het geld by zig had".

De man zou het gaan halen maar in de herberg "Het Zwaard" (gelegen aan de Recollettenlei; nota van mij) waar de transacties gebeurden, kwam het bericht dat er geen kwestie van betalen kon zijn. Kieckepoost zorgde ervoor dat het werkvolk al ware het met een halve pree naar huis kon gaan.

Ramont schijnt feestelijk zijn bekomst te hebben van de Kuipgatse zegeningen van de linkerhand en Kieckepoost geroepen om eens een andere taal, zijn taal, te laten spreken.

Met veel moeite werden de twee (broodnodige) dammen opgeworpen en kon met het uitpompen van de ingedijkte watermassa een aanvang gemaakt worden. Doch ook die bewerking liep van geen leien dakje, met het gevolg dat er een ernstig geschil ontstond tussen de ingenieur en onze vriend Kieckepoost. Deze die ervan verdacht wordt niet in staat te zijn de kom leeg te pompen verweert zich als een duivel in een wijwatervat. Gewetensvol zoals hij was had hij op voorhand "de masse ellen cube water uytgemeten". Tevens was het hem bekend "hoeveel ellen cube eene slekke op eene ure (water) kan uytdraeyen". Met handen en voeten legde hij uit dat "syne calcule hem had bewezen dat hij op min als eenen dag met syne 6 slekken al het water tusschen de dyken zou weggenomen hebben".

Waarop Kieckepoost de toestemming krijgt zijn project uit te voeren. Dat niettegenstaande alles de ene tegenslag plaats maakte voor een andere was voor onze goede ontwerpmaker een trieste zaak. Doch wat voor de man een nog triestiger zaak was, was de aanval die zijn faam, zijn prestige, zijn eergierigheid, ja, zijn roemzucht te trotseren had. Want vanaf de eerste spadesteek tot op de dag dat het werk als beëindigd mocht beschouwd worden - het was algemeen bekend dat omtrent de 5/6 van

het gemaakte project tot zijn recht gekomen was (11) - was Kiecke-poost het mikpunt van de spot, van de vernedering, van de eerroof, niet enkel vanwege het paar problematieke concurrenten, maar vooral vanwege het aanzienlijkste gedeelte van de openbare opinie.

De man werd al sedert lang onbarmhartig beschimpt wegens zijn in veler ogen buitenissig "hoofdberoep". Inderdaad sinds hij bij uitvoering van het keizerlijk dekreet van 29 augustus 1809 "adjudicataire du service des enterrements" geworden was, wat betekende dat iedere Genteenaar hem eens of morgen nodig zou hebben om naar een van de drie kerkhoven gereden te worden, naar dat "Buiten de Brugsche Poort" of dat "Buiten de Dampoort" of dat "Buiten de Heuvelpoort", zag en hoorde hij zijn naam verbasteren tot "Kiekenpuut". En, wat meer is, moest hij machteloos toezien hoe hij op meer dan een spotprent afgebeeld werd met een tot een kiekenpoot misvormde voorarm, een kiekenpoot voorzien van extra sterke klauwen. Met de dagelijks gebruikte zeggwijze : "hij es" of "zij es bij kiekenpuut" bedoelde men dan ook dat iemand overleden was.

Behalve de door Prof. De Keyzer in zijn art. gereproduceerde prent en die door ons op onze beurt afgedrukt, is er nog een waarop te zien is hoe de door de dammen gevormde kom uitgepompt wordt door twee mannekens-pis die bovenop hoge pilaren tronen. Op nog een andere karikatuur is het een spotvogel die hardhandig te lijf wordt gegaan door een bende met dompers en knuppels gewapende duivels. De litho, getiteld "Den Uytschyter" is versierd met Kiecke-poosts wapen : een schild met niets anders erop dan een kiekenpoot; als achtergrond van het schild prijken een doodskop en een paar gekruiste knoken, zoals men die dingen op zg. knekelprentjes tegenkomt. "T es nen uytschyter"... hy zegt, danze mée veel genie de rivieren en vaerden mée petaeters zullen kunnen beplanten. hy zegt, danze beter zoen doen van de Stad te kassyen van aen de Keyzerpoorte af ... hy zegt, ... jae, steekt hem maer nen domper tegen zyn muyle, hy zoe nie ophauwe van zeggen... zegt kiekepoot.

Deze in ieder geval pittige, schilderachtige dithyrambe onderstreept wat op de plaat te bewonderen valt. Dat onze ondernemer van begrafenissen met des Uytschyters proza maar weinig gediend is blijkt uit wat hij van dat proza en van diens auteur denkt : "Op zekeren keer ik bevond my by eenen doctor in de chirurgie, van wie ik had gekogt eene partye oude kasseyen die ik moest gebruiken tot Mariakerke op een Buyten-goed welkers vyvers, meeren en wallen ik gemaekt hebbe onder de directie van den heer Architect Dutré. *Daer moest ik meer water weiren als rond het Kuyp-gat. Dat de uytschyters van het zelve daer eens gaen zien, zy zullen daer verbaest staen...*

Kiecke-poost kan zich niet weerhouden zijn oordeel over die lastigaards te verwoorden : "Men verstaet te Gend en omstreeks door het woord uytschyter eenen bespotter. Het word gebruikt door het gemeynste volk en naegeaep door de Gendsche kwasten en de hongragtige spekken."

AFB. 3.

Een van de spotprenten tijdens Kieckepoosts bedrijvigheden in omloop gebracht. Let op de vlag die Kieckepoost in de hand gekneld houdt. En op de opstandige geest die de aannemer de domper wil opzetten.

Met die spekken bedoelt hij spekschietters of leugenaars of joden. Hoe dan ook had er iemand - noem hem naar believen een fantast of een utopist - deerlijk zijn broek gescheurd aan wat verweerde steenbrokken en had het Kuipgat op zijn beurt de meeste van zijn pluimen verloren. Maar in de Leiebodem hadden zich niettemin een paar weerbarstige sporen van genoemd stenen gat weten vast te nestelen.

Voor lang ?

Voor heel lang zelfs. Want alhoewel Louis Roelandt bij het optrekken van het Gerechtshof (1836-1846) willen of niet geknaagd had aan wat nog van de stadsmuur, van het Wijkhuis en van het klooster blijven staan was - het allerlaatste restant van het Wijkhuis zou pas in 1855-56 neergehaald worden - zal tot 1879 dienen gewacht te worden om hetzelfde te kunnen zeggen van het Kuipgat.

Nu niet meer door een "Kiekenpoot" maar door een beter geoutilleerde Dienst werd voor de zoveelste keer het stuk Leiebedding aan de Recollettenlei bloot gelegd. Eerst en vooral om het laatste overblijfsel van het bruggehoofd (kant buitenste "cupe") te verwijderen. Doch tevens om de grondvesten van de in 1822 weggebroken middenpijler op te ruimen. Daarna ging de aandacht naar een aantal grote grafzerken die men van onder een laag slijk en steengruis te voorschijn haalde. Wat met die zerken aangevangen ? was een vraag die bijna een rampzalig antwoord kreeg. Inderdaad scheelde het geen haar of men had ze zo maar ter plaatse achtergelaten. Gelukkig dat, voor het te laat was, de raad van gewetensvolle stadsgenoten opgevolgd werd en de kostbare antieke getuigen van Gents verleden met zorg opgevist werden en ondergebracht op een veilige en welverdiende (rust)plaats : het Museum voor Stenen Voorwerpen. "Parmi ces pierres" schrijft Prosper Claeys (12) "il y en a une du 14e siècle mesurant à peu près 3 m de longueur et 1,5 m de largeur et sur laquelle on lit : Hier leecht begraven Wouter Bruuschen-de syne ... die overleet int jaer ons heeren als men schreef M.CCC. XLVIII. den XXV dach in Maerte. Bidt voor de ziele."

U weet zo goed als ik dat de gegoede burgers er - zolang dit veroorloofd was, tot 1784, - heel wat voor over hadden om in de kerk begraven te worden en boven hun laatste rustplaats een meer of min eenvoudige of meer of min luxueuze stenen plaat te krijgen, waarop weinig of veel over hun persoon verteld werd. Zoals aangestipt waren die zerken in menig geval de eenvoud en de ootmoed zelf, maar niet zelden waren ze dat veel minder en vervangen door waarachtige meesterwerken van beeldhouwkunst waarbij zowel metalen als dure steensoorten gebruikt werden.

Kerkvloeren boden helaas maar een beperkte ruimte voor het leggen van zerken zodat het maar al te dikwijls voorkwam dat de vraag het aanbod verre overtrof. En dat voor de "vraag" plaats diende gemaakt. Dit was slechts mogelijk door het wegnemen van die stenen waarnaar niemand meer omzag. Verwijderen betekende verzamelen, opslaan om als de gelegenheid zich voordeed de massa platen aan de man te brengen. Werden

deze opgekocht om als bouw materiaal gebezigd te worden, dan waren ze ten dode opgeschreven. Gebruikte men ze om sluiskamers en andere waterwerken te bevloeren, dan was de kans groot dat ze de tijd trotseerden en voor het nageslacht bewaard bleven.

Wat nu onze Kuipgatse zerken betreft doen we best precies 400 jaar achteruit te gaan om met die eerbiedwaardige brokken cultuurgeschiedenis een eerste kennis te maken.

Om zulks te kunnen slaan we het Memorieboek open dat anno 1479 dit vermeldt : "Ontrent Synxen was begonnen te makene by consente van de vier leden *te legghene den vloer vanden Cuupgate* die te voren van hautè was 't welcke nu eene mans lynchde diepe ghemetst es, ende met groote steenen *ende daer boven groote saercken* ende tusschen de gherders was 't al veel loot ghegoten ende t'enden den voorseyden vloer beneden daer 't water up valt neder dan den vloer..."

Het ligt voor de hand dat het werk aan het "Cuupgat" in geen ik en een gij opgeknappt was. Wat meer is, de beëindiging ervan kon zo maar niet onopgemerkt worden voorbijgegaan, wat zeggen wil dat die gerust mocht gevierd worden. Op welke manier zegt ons hetzelfde Memorieboek anno 1480 : "Item *duer 't Cuupgat* was ghedregen drooghvoets Onse Lieve Vrouwe vander Freereminueren up Sente Amelberghe avont ende up haren dach was Sente Amelberghe daer over ghedragen."

Dat men bij laatstgenoemde plechtigheid Sinte Amalberga betrok en geen andere heilige zal wel geen toevalligheidje geweest zijn of geen gril geweten noch aan het klooster noch aan de magistraat. Integendeel zal men zich van die populaire patrones van boeren en zeelieden herinnerd hebben dat het schip hetwelk haar relieken van Munsterbilsen, waar zij in de tweede helft van de 8ste eeuw overleed, naar Gent overbracht door een bovennatuurlijke kracht tegen de stroom op vooruit werd gedreven.

Om nogmaals terug te komen op de Kuipgatse zerken, dient erop gewezen dat die niet de enige exemplaren zijn die uit onze rivieren opgedolven werden. Ook op andere plaatsen ontdekte en recupereerde men heel wat gelijkaardige stenen. Ik denk in de eerste plaats aan de zerken die men ter gelegenheid van de uitvoering van werken aan de Braamgaten, aan het Rendelgat (onder de Reke), aan het Rabot, aan de Tolhuisbrug, bij de St.-Lievenspoort, wist te redden.

Al deze van de ondergang gevrijwaarde waardevolle documenten werden verzameld in het Museum voor Stenen Voorwerpen. De aldus gevormde verzameling grafzerken wordt niet alleen aanzien als de rijkste van het land, maar van de hele wereld, zoals Alfons van Werveke met recht en met een gevoel van trots mocht getuigen (13).

* * *

Daar kwam gegaan een varkentje
Met eenen langen snuit.
Helaas ! zo zei dat varkentje,

Mijn lied is aam' en uit.

Toch niet, mijn beste varkentje
Met uwen korten staart.
Ik heb, zo waar, mijn varkentje,
Een SLOT DAT PAKT bewaard.

EPILOOG

Dicht bij de grens van de oude Gentse Kuip, op een paar passen van een brug, wier naam afgekeken is van een van Gents oudste Poorten. en eveneens op een paar passen van de plaats waar heel lang geleden een van Gents belangrijkste kloosters stond te prijken, ziet u een paal staan, eenzaam in zijn alleenheid. In de hoogte steekt hij een slanke, hagelwitte plaat, waarop iemand in gitzwarte letters een geheimzinnig tweelettergrepig woord geschilderd heeft. U hoeft het niet te raden dat woord, u kent het maar al te goed. Denkt u dat ...

Neen, houd liever zo'n honderd wandelaar(sters) staande, oude lui zo wel als jong volk. Verzoek hun - beleefd - die plaat met dat rare woord te bekijken. Dat woord te willen lezen. Ja, Meneer, zeker, Mevrouw, dat woord speelt hier natuurlijk de rol van *straatnaam*.

Wellicht merkt een heer of een dame terecht op dat hij of zij wel een *naam* maar geen *straat* bespeurt, laat staan huizen.

Geef de goede mensen overschot van gelijk maar vraag hun wat die naam betekent. Of liever waaraan hij hun doet denken. Kunnen zij u zeggen waar zich het door die rare naam genoemd ding bevindt of zich bevonden heeft ?

Zijn de honderd passanten door uw handen gepasseerd wend u dan tot evenveel mannen en vrouwen die hun tenten in de buurt van de paal en de plaat opgeslagen hebben en zich dus op bekend en vertrouwd terrein bewegen of stilzitten. En tracht ook die aan de tand te voelen : hoe groot hun wijsheid is en hoe uitgebreid hun kennis over iets dat zich zo dicht bij huis bevindt of zich bevonden heeft. Weten zij dan niet waartoe dat iets dient of gediend heeft ? Ja ? Dan weten zij meteen hoe dat iets eruit ziet of eruit gezien heeft. Beslist hoorden zij erover vertellen. Wellicht door hun vader. Doch zeker door hun opa of hun oma. Wat wordt dat een gezellig praatje !

Wees zo goed, beste lezer(es) en teken de opgeraapte antwoorden zorgvuldig en liefdevol op. Schif ze gestreng en rangschik ze methodisch. Werk met procenten, met curven, grafieken en diagrammen. En, vooral, laat niet na mij het resultaat van uw ijverige opsporingen per spoedzending op te sturen. Ik dank u bij voorbaat en zeg tot weerziens.

M. VAN WESEMAEL

NOTEN

1. Chronijcke van Ghendt door Jan van den Vivere, uitg. F. de Potter, Gent, 1885, blz. 158.
2. Mémoire sur la Ville de Gand considérée comme Place de guerre, Bruxelles, 1853-54.
Zie eveneens A. van Lokeren, De la première enceinte fortifiée de la Ville de Gand, Mess. d. Sc. hist., Gand, 1843.
3. Met Spey = speye = spoy = spoye = spoeye bedoelde men elke soort van sluse = sluus = sluce = sluysse, zowel de schutsluis (met 2 paar deuren) als de stuw- of keersluis. Het ligt voor de hand dat het Kuipgat nimmer een schutsluis geweest is.
4. Wie de overige Wonderen kennen wil, hier zijn ze : het aude Grave Casteel; den Crocht onder St Janskercke; den Draeck op 't Belfort; de Schilderye der van Eycks; het Ghescut den rooden duyvel (groot kanon); den Yseren solder in Sente Pieterskerck.
5. J. Verdam, Middelnedersche Handwoordenboek, 's Gravenhage, 1932.
6. M. Gysseling, Toponymisch Woordenboek van België, enz., 1960.
7. Laten we eraan herinneren dat dit klooster meer dan een beroemd geworden Pater voortgebracht heeft. Om er maar twee te noemen : Fray Pedro de Gante, die naar het schijnt eerlang zijn standbeeld krijgt en de onbekend gebleven broeder die in zijn merkwaardige "Annales Gandenses" (1297-1310) o.a. een waardevolle beschrijving van de Guldensporenslag neergepend heeft.
8. Aangehaald door Fr. de Potter in zijn "Gent van den vroegsten tijd tot heden, Gent, 1886, 4de deel, blz. 208 e.v.
9. Dezelfde gravure verscheen in 1797 als zijnde uitgegeven door J.B. Rousseau.
10. Kieckepoost maakte zich berucht meer dan beroemd door het uitgeven van zijn "Den Ontwerp-maeker van Oost-Vlaanderen ofte Kasteelen in Spagnien door den Ondernemer Kieckepoost, Te Gend, 1824, Uyt de Drukkerye van G. De Busscher en zoon.
Over Kieckepoosts handel en wandel vinden we interessante wetenswaardigheden bij :
Prof. De Keyser, Een miskende Gentsche Figuur, Joseph-Jacob Kieckepoost, 1773-1837, in Oostvlaamsche Zanten, 1944, blz. 1 tot 10;
Dezelfde, Kieckepoost redivivus !, in Oostvlaamsche Zanten, 1944, blz. 49 tot 56, met de afbeelding van de spotprent getiteld "Songe d'un grand Entrepreneur". In plaats van op zijn paard, zit K. op een lijkst; zijn voorarm is vervangen door een kiekepoot; in de wolken (links) een steenweg door een troep kippen bewandeld, zijnde op weg naar Ekkergerm. Ook in de wolken (rechts) nog een steenweg met een lijkwagen op weg naar een der drie kerkhoven.
Prof. P. Kluykens, Jozef Kieckepoost, in "De Gentenaar" van half maart 1952, met afbeelding van K. als met de hand groetende ruiter.
G. van Severen, J.J. Kieckepoost, in "La Flandre Libérale" van 27 oktober 1967.
11. K. geeft in bedekte termen toe dat hij in zijn opzet gedeeltelijk faalde, maar hij maakte een resem van niet te voorziene omstandigheden aansprakelijk voor o.a. het niet ten gronde afbreken van het stuk metselwerk : "Gevolgentlyk blykt dat den verloren kost alleen bekwaem is om het water van de Leye te wederhouden aengezien daer met voordagt expres gemaekt zyn coulissen..(..) Het was dan met daer de balken te doen inleggen en het sas te sluyten aen den Entrepot dat ik onmisselyk moest gelukken in myn voornemen van het Kuypgat ten gronde af te breken. Maer van het begin af ging alles tegen want voor eerst daer bood zig beletzel aen die was dat "er eenen boot vol slyk gezonken lag daer men de balken moest in leggen. (...) Het water was zoo schielyk aen den val dat deschepen in de Garsleye alle op den grond lagen want daer geenens voet water meer was."

12. Het Kuippgat, in La Flandre Libérale, 6 maart 1904 en in zijn "Les monuments de la ville de Gand, Gand, 1905.
13. Oudheidkundig Nieuws; Ontdekking van Grafzerken, in Volksbelang van 1 augustus 1908.

IN GENT VAN 1841 TOT 1850

Deel IV - 1843

In het vorig artikel hebben we gezien, dat in oktober 1842 gemeenteverkiezingen werden gehouden. In 1843 wordt de stad Gent bestuurd door burgemeester Constant de Kerchove en door de schepenen E. Van Pottelsberghe, F. Verhaeghe-De Naeyer, Hip. Rolin en Nap. De Pauw. In 1843 heerst opnieuw een epidemie van mazelen, zoals in 1838, 1839 en 1840. In 1843 sterven 1389 kinderen jonger dan vijf jaar, dit is 49 o/o van het totaal aantal sterfgevallen of nog 40,1 o/o van het gemiddeld geboortecijfer voor de vijf laatste jaren.

Gent telt heden ongeveer 44 bruggen (hierbij zijn enkele bruggen gebouwd in de tweede helft van de negentiende en in de twintigste eeuw, zoals de bruggen over het Verbindingskanaal, de Albertbrug, enz.). In 1843 telde Gent 70 bruggen, 28 houten bruggen en 42 stenen bruggen. Meer dan dertig bruggen zijn dus verdwenen. We hebben reeds gezien, dat in de 19e eeuw de administratie een zeer beperkte omvang had; om dit probleem te verhelpen werden heel wat diensten verpacht; zo ook het brugdraaien. Nu waren er te Gent drie soorten houten bruggen : de rijksbruggen (negen bruggen op de Leie), de provinciale bruggen (vijf bruggen op de Coupure) en bruggen, die door de stad werden onderhouden. Elke overheid verpachtte zijn bruggen. Bracht de verpachting van de stedelijke bruggen in 1840 slechts 561 F op, voor 1843 bedroegen deze inkomsten reeds 842 F. De pachtprijs hield natuurlijk verband met de drukte van de scheepvaart : zo werd de Muidebrug in 1843 verpacht voor 265 F, de Dampoortbrug voor 150 F, de Verlorenbroodbrug voor 87 F, maar de Halsbrekersbrug op het Meerhem slechts voor 5 F en de Oordeelbrug aan het begin van de Houtlei aan de Lindenlei slechts voor 1 F; dit alles natuurlijk per jaar. De verpachting van de 99 stallen in het Groot Vleeshuis, van de 23 stallen in het Klein Vleeshuis en van de 49 plaatsen in de Vismarkt brachten natuurlijk heel wat meer op. In het Register der Ontvangsten voor 1843 vinden we de namen van de slaggers en vishandelaars; opmerkelijk is nog het groot aantal Van Loo's, Van Melle's en Minne's, die we ontmoeten bij de slaggers.

In de ontvangsten voor 1843 vinden we ook nog een post van 2500 F voor de afbraak van de papiermolen in de Brabantdam en de afbraak van een deel van het Kapucijnerklooster, wat 4200 F opbracht.

Wat betreft de openbare werken moet in de eerste plaats de ophoging van een groot aantal straten worden vermeld, dit om overstromingen te

voorkomen. Het jaarverslag vermeldt de volgende straten, die werden opgehoogd : Sleepstraat, Nieuwland, Oude Veemarkt, Merelbekerstraat, Zilverstraat, Kalvermarkt; Ykstraat, Sint-Jansdreef, Oliestraat, Otto-gracht, Gelukstraat, Goudstraat, Kromme Wal, Lange Wijngaardstraat, Sleutelstraat, Belgradostraat, Korte Boomgaardstraat, Korte Wijngaardstraat, Palingstraat, Korte Schipgracht, Lange Schipgracht, Tichelrij, Kapucijnerstraat, Molenaarsstraat.

Een ander groot werk was het ophogen van het Arteveldeplein, de Lammerstraat en de opgeving van de Marcellisbrug : dit werk vergde 78 445 kubiek meter aarde; de raming bedroeg 1 F per kubiek meter. De stad vond de mogelijkheid het werk te laten uitvoeren tegen een gemiddelde prijs van 0,395 F per kubiek meter, enerzijds door een voordelig akkoord met een ondernemer, maar ook door het afschaffen van het gebruik aan particulieren, die afbraakmateriaal aanvoerden, een vergoeding van 16 centimes per kar of 48 centimes per kubiek meter te geven. De nog ontbrekende aarde werd afgegraven aan de vesting van de Brusselsepoort en betaald tegen 0,90 F per kubiek meter.

Nog in verband met openbare werken werden een aantal houten balustraden langs de talrijke vaarten vervangen door ijzeren balustraden; ook een aantal houten meerpalen werden door ijzeren meerpalen vervangen.

17 Januari :

In de gemeenteraad van 17 januari vraagt een gemeenteraadslid maatregelen te treffen om het reinigen van de straten te verbeteren; dit werk werd toevertrouwd aan enkele gebrekkigen van de Liefdadigheidswerkplaats. De burgemeester erkent, dat de middelen onvoldoende zijn; de stad beschikt slechts over vier "tombereaux", men zal er nog drie aankopen.

12 Februari :

Op 5 november 1842 werd tussen België en Nederland een verdrag gesloten, waarbij een aantal problemen werden geregeld. Voor Gent was art. 26 van de overeenkomst van groot belang. "De vaartuigen uit zee komende om zich langs de Neuse Vaart in België te begeven en vice versa zullen voor de tocht op die vaart en de werking der bruggen en sluisen aan de betaling van geen welkdanig recht, tol of retributie onder welke benaming ook, hetzij ten voordele der Nederlanden, hetzij ten profijte van België, onderworpen mogen worden". Ook art. 27 is van belang : "De vaarrechten voor het vervoer van reizigers en koopwaar met schepen niet vermeld in art. 26 worden met een derde verminderd; voor de boten, die vis, landvette, stenen, steenkolen en turf vervoeren, worden de vaarrechten op de helft gebracht". Op 12 februari lezen we in De Gazette van Gent : "Het Amerikaansche vaartuyg Mary and Jane van New-York is verleden vrijdag met een lading van 984 balen katoen voor de heren Verhaeghe-De Nayer in onze haven aangekomen. Nu zijn de sluisrechten van 54 cent op de vaart van Terneuzen afgeschaft; deze

rechten zouden voor voornoemd schip meer dan 400 F hebben bedragen”.

18 Maart :

In de gemeenteraad van 18 maart vraagt de heer Wauters aandacht voor de oude gewoonte behoeftige zieken in een draagstoel te vervoeren naar het hospitaal. Hij vraagt, dat het college de toelating zou geven draagberies te maken om de draagstoel te vervangen. Men zal het advies van de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen inwinnen. In dezelfde gemeenteraad wordt een verzoek van de foorreizigers om de halfvastenfoor rond het stadhuis te behouden, afgewezen; het besluit van de gemeenteraad van 27 januari 1842, waarbij de foor verplaatst werd naar het Sint-Pietersplein, blijft behouden. Op 18 maart besluit de gemeenteraad ook, dat jaarlijks een “Gentse Feest” zal worden ingericht. (zie artikel “De eerste Gentse feesten” in G.T., jg. 2, nr. 12, blz. 233)

21 Juni :

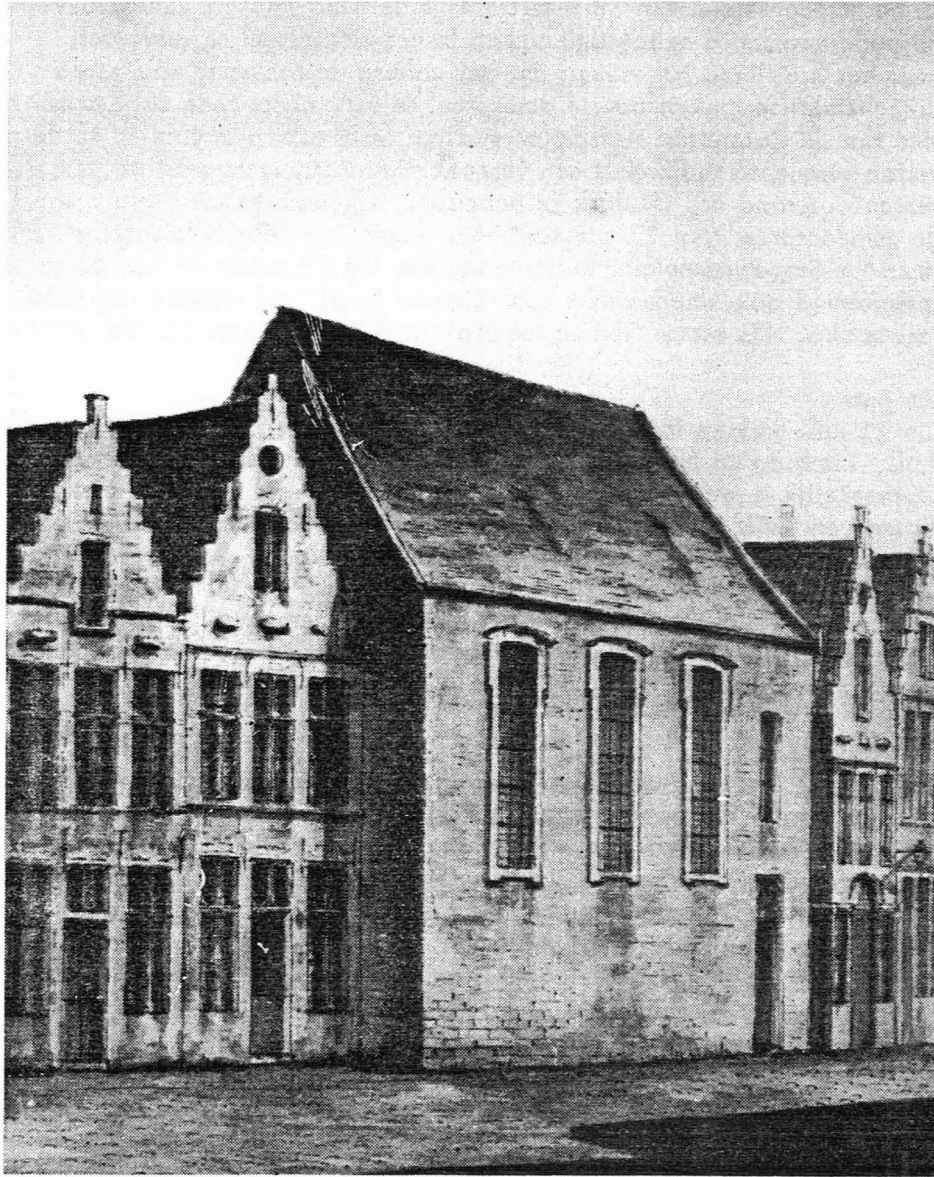
Op 21 juni hadden in de provincies Oost-Vlaanderen, Henegouwen, Luik, Limburg en Namen verkiezingen plaats voor Kamer en Senaat. Opmerkelijk is wel, dat de kiescijns niet overal gelijk is : te Antwerpen, Brussel en Luik bedraagt de kiescijns 80 gulden (de wet gebruikt nog de oude munteenheid), te Luik 70 gulden, 60 gulden te Brugge en Leuven, 50 gulden te Mons, te Lokeren, Sint-Niklaas en Aalst 40 gulden, te Dendermonde, Oudenaarde en Ronse 35 gulden en in de overige plaatsen slechts dertig gulden. De bedoeling was, de invloed van de steden af te zwakken.

28 Juni :

Het bestuur van de burgerlijke godshuizen besluit het gesticht voor oude vrouwen in de Brugsepoortstraat, genaamd Leugemeete, te sluiten en te verkopen, daar het gebouw uitgewoond, vochtig en bouwvallig is. De oude vrouwtjes werden naar andere gestichten overgebracht. Volgens Fr. De Potter (Geschiedkundige Beschrijving van Gent, deel 8, blz. 460) werd het godshuis van Sint-Jan en Sint-Pauwel gesticht in 1315. In 1846 ontdekte Felix De Vigne een aantal muurschilderingen in de kapel. In 1861 hernam J. Béthune het onderzoek en ontdekte nog belangrijke muurschilderingen (1).

11 Juli :

Gezien de bewoners van extra-muros niet onderworpen waren aan de octrooirechten, heeft in 1841 de gemeenteraad een belasting ingevoerd voor de bewoners extra-muros. Deze zijn het natuurlijk daar niet mede eens; ze zenden een verzoekschrift aan de raad, waarin ze er op wijzen, dat ze nooit onderworpen waren aan een dergelijke belasting. De stad wijst er op, dat deze bewoners dezelfde voordelen genieten als de bewoners intra-muros, die gemiddeld 13 F aan octrooirechten per inwoner

De Leugemeete (Atlas Goetgebuer. S.A.G.)

betalen. In het verslag van de gemeenteraad (deel 45) vinden we de berekening van de octrooirechten, die een gezin van zeven personen, dat

extra-muros woont, zou betalen indien ze binnen de poorten zouden wonen.

6 hl. bier	12,00 F
150 kg. vlees	13,50 F
10 hl. tarwebloem	15,00 F
20 hl. kolen	1,00 F
	<hr/>
Totaal	41,50 F

De raad wijst er nog op, dat het bouwen in de stad ook duurder is, gezien de octrooirechten op de bouwmaterialen 10 % bedragen. Deze belasting was een bron van zoveel moeilijkheden, dat de belasting in 1849 werd afgeschaft.

8 September :

De wevers en spinsters van de stad Ronse wenden zich tot de gouverneur met het verzoek aandacht te schenken aan hun ellendige toestand : zeven achtste van hen zijn zonder werk en brood.

16 September :

Koningin Victoria en Leopold I bezoeken Gent. (zie G.T. jg. 2, nr. 9, blz. 179)

24 October :

Op 24 oktober overleed prof. Jan-Frans Kluyskens te Gent. J.F. Kluyskens werd geboren te Aalst in 1771. Hij trad in dienst bij een heelmee-ster te Gent en werd aan het Oostenrijks leger in 1792 als heelmee-ster aangesteld. In 1796 werd hij heelmee-ster aan het hospitaal, hetzelfde jaar wordt hij belast met de lessen aan de school voor chirurgie, die was opgericht door de municipale raad in 1795. In 1804 werd deze school gesloten en vervangen door de school voor genees-, heel- en verloskunde. De lessen werden gegeven in het Pakhuis en in het hospitaal van de Bijloke. Kluyskens wordt belast met het onderwijs in de anatomie en de fysiologie. De school bleef bestaan tot de oprichting van de Gentse universiteit in 1817. Kluyskens werd hoogleraar in de heel- en verloskunde en verwierf het emeritaat in 1841. Hij was tweemaal rector van de universiteit, nl. in 1830-1831 en in 1839-1840. Prof. Kluyskens genoot een hoge eer, wat onder meer blijkt uit het feit, dat de municipale raad hem aanduidde om deel uit te maken van de afvaardiging, die Napoleon ging geluk wensen bij de geboorte van de Koning van Rome in 1811. In 1838 werd prof. Kluyskens lid van de gemeenteraad. In het jaar VIII (1799-1800) stelden Kluyskens en Van Lokeren aan het Bureau van Liefdadigheid voor een dienst voor koepokinenting op te richten; in hun schrijven wezen ze er op, dat een kind op zeven stierf aan de pokken. (E. Jenner had zijn werk over de koepokinenting gepubliceerd in 1798).

In het "Liber Memorialis" van de Gentse universiteit lezen we : "C'était

un clinicien d'une grande valeur et de beaucoup d'originalité. Les vastes connaissances qu'il avait acquises, il les devait presque toutes à un travail personnel. C'était en même temps un opérateur hardi, doué d'un grand sang-froid et d'une incomparable habilité, qualités maîtresses surtout à une époque où l'on ne connaissait ni les anesthésiques ni les procédés perfectionnés d'hémostase".

De Prof. Kluyskensstraat werd aangelegd in 1868 bij de bouw van het burgerlijk hospitaal.

25 November :

De gemeenteraad besluit de pomp op het Sint-Pietersplein te herstellen; het werk zal 1553,88 F kosten. In de eerste helft van de 19e eeuw hadden veel huizen nog geen putwater; daarom waren in de stad enkele openbare pompen. (zie G.T. jg. 2, nr. 7, blz. 136)

Om dit deel te eindigen nog een overzicht over de evolutie van de broodprijzen in 1843.

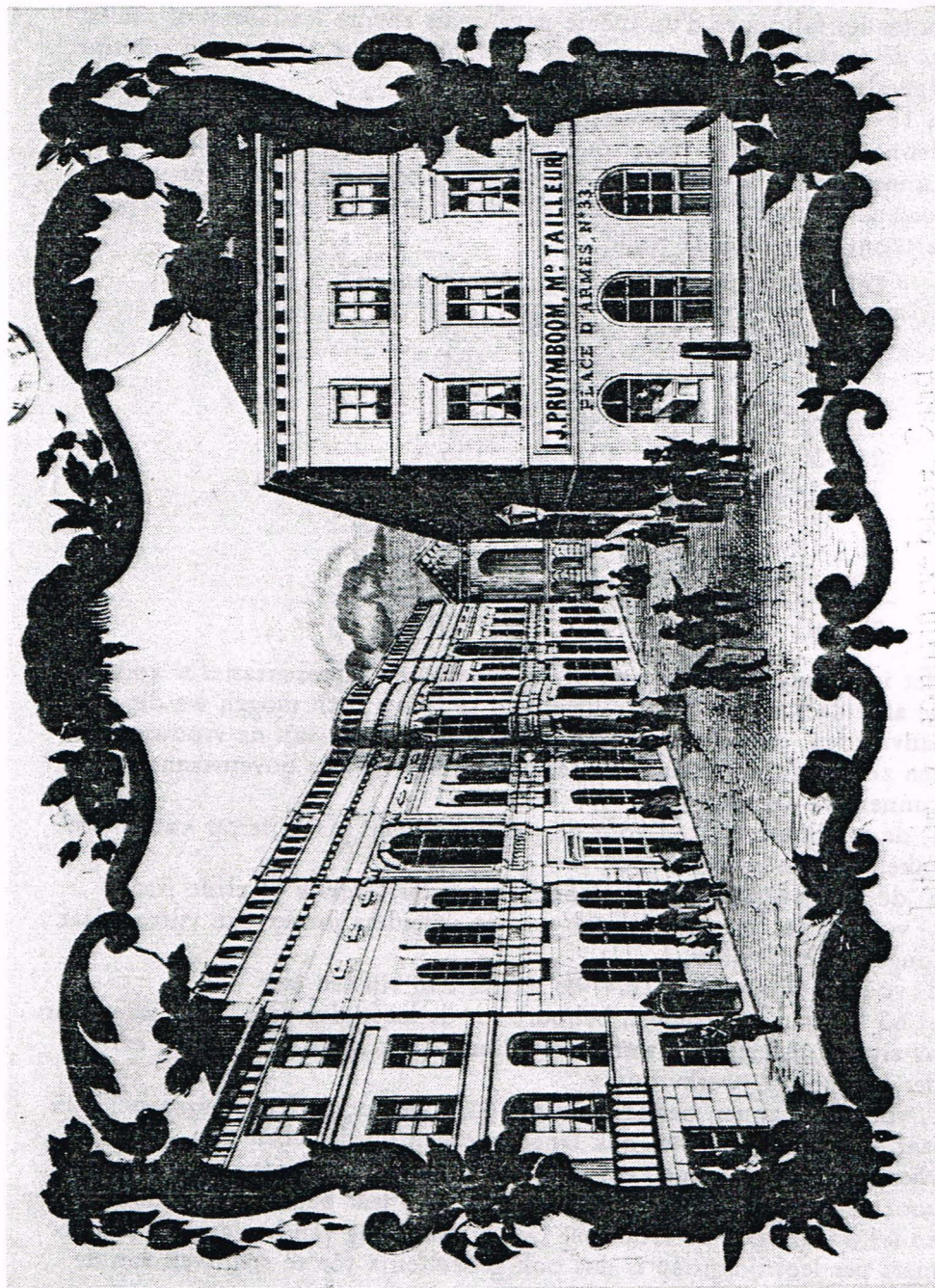
	21.1	11.3	24.6	30.9	9.12
1 kg. gebuild tarwebr.	39 c.	36 c.	40 c.	33 c.	32 c.
1 kg. ongebuild tarwebr.	28 c.	26 c.	31 c.	28 c.	27 c.
1 kg. Masteluinbr.	24 c.	22 c.	25 c.	20 c.	20 c.
1 kg. roggebrood	20 c.	19 c.	20 c.	15 c.	14 c.

1843.

In verband met wat in de volgende jaren zal voorvallen is het nodig thans eens nader de economische en sociale toestanden te bekijken. Door het handelsprotectionisme van de ons omringende landen enerzijds en door het vasthouden aan een voorbij gestreefd productieproces anderzijds - dit voornamelijk in Vlaanderen wat betreft de linnenweverij - ontstaat een erge economische crisis. "Overal of haast overal was de wanverhouding gebleken tussen de levensduurte, die sedert 1840 steeds toegenomen was, en het arbeidsloon, dat gelijk gebleven was als de patroons het niet hadden verminderd om aan de buitenlandse concurrentie te kunnen weerstaan". (Pirenne : Geschiedenis van België, deel IV, blz. 77) In september 1843 belastte de Kamer een commissie met een onderzoek omtrent de levensvoorwaarden van de arbeiders. De "Enquête sur la condition des classes ouvrières et le travail des enfants" verscheen in 1846-1848. Voor Gent werd het onderzoek verricht door de hoogleraars J. Mareska en J. Heyman. "Enquête sur le travail et la condition physique des ouvriers employés dans les manufactures de coton". Het werk verscheen in 1845.

Het is onmogelijk dit werk van 260 blz. samen te vatten; we moeten ons beperken tot enkele gegevens, die de toestand van de katoenarbeider omstreeks 1845 beschrijven. Alhoewel de auteurs geen utopische gedachten vooropzetten, toch beschouwen ze de problemen met een weid-

De Kouter in 1843.

se blik. In verband met de arbeidswetgeving poneren ze : "Il est de la plus haute importance de mettre sous un même niveau, non seulement toutes les fabriques d'un même pays, mais encore les fabriques similaires de toutes les nations, et pour atteindre ce but, il faut une entente générale entre les peuples".

In 1843 telde Gent 53 katoenspinnerijen en -weverijen en negen "indiennerieën" met in totaal ongeveer 10 000 werknemers, waarvan 6000 mannen en 4000 vrouwen. De proefgroep telde duizend mannen en duizend vrouwen. De verdeling van de proefgroep in leeftijdsgroepen vertoont het volgende beeld.

Leeftijdsgroep	Mannen	Vrouwen
8 - 10 jaar	32	0
10 - 15 jaar	184	104
15 - 20 jaar	160	339
20 - 25 jaar	158	293
25 - 30 jaar	133	136
30 - 35 jaar	94	80
35 - 40 jaar	84	32
40 - 45 jaar	92	16
45 - 50 jaar	63	0
Totaal	1000	1000

Het is onmogelijk te zeggen of de proefgroep representatief is voor al de arbeiders van de katoennijverheid te Gent; toch mogen we dit wel aanvaarden, gezien de proefgroep toch een vierde van de vrouwen en een zesde van de mannen vertegenwoordigt. Uit de bovenstaande tabel kunnen we afleiden :

- a) de minimum-leeftijd voor de jongens is acht jaar; hierop komen wel enkele uitzonderingen voor
- b) de meisjes gaan naar de fabriek vanaf hun tiende of elfde jaar
- c) voor de mannen is 21,6 % van de arbeiders jonger dan vijftien jaar (ongeveer een vijfde)
- d) voor de vrouwen is 10,4 % jonger dan vijftien jaar
- e) 63 % van de vrouwen behoort tot de leeftijdsgroep 15-25 jaar, daarna zijn de meeste vrouwen gehuwd en blijven thuis of oefenen een ander beroep uit (werkvrouw)
- f) voor de mannen behoort slechts 31,8 % tot de leeftijdsgroep 15-25 jaar, de mannen blijven ook langer werken op de fabriek.

Hier moeten we opmerken, dat de gemiddelde leeftijdsduur in 1843-44 voor de personen boven de zeven jaar 47,5 jaar bedroeg voor de mannen en 49,5 jaar voor de vrouwen. De vermindering van het aantal werknemers per leeftijdsgroep is dus ook gedeeltelijk toe te schrijven aan de sterfgevallen.

De werkuren waren van vijf uur of halfzes 's morgens tot acht uur 's avonds, met twee onderbrekingen van een halfuur en een onderbreking

van een uur voor het middagmaal. Men werkte dus gemiddeld dertien uur per dag, ook de zaterdag; de maandag eindigde het werk om drie uur in de namiddag. Een gemiddelde werkweek telde dus ongeveer 73 uur. Het aantal verlofdagen was natuurlijk beperkt : de kerkelijke feestdagen en twee tot drie dagen met carnaval en de Gentse feesten. De verlofdagen werden natuurlijk niet betaald.

Kijken we nu naar de lonen. Deze verschilden volgens het beroep.

Dagloon	Minimum	Maximum
Spinner (grof)	2,66 F	2,83 F
Spinner (fijn) een getouw	2,00 F	2,33 F
twee getouwen	3,00 F	3,33 F
Wever : op twee getouwen	1,77 F	2,05 F
op een getouw	0,88 F	1,32 F
leerjongen	0,45 F	0,58 F
Arbeider	1,50 F	1,81 F
Stoker	2,50 F	3,12 F
Meesterknecht	3,66 F	5,00 F
Vrouwen	0,90 F	2,05 F
Werknemers tussen 12 en 16 jaar	0,45 F	1,30 F
Kinderen onder de twaalf jaar	0,30 F	0,50 F

Mareska geeft als gemiddeld loon per jaar :

Volwassen mannen	656,08 F
Volwassen vrouwen	383,64 F
Jongelingen (12-16 jaar)	241,00 F
Kinderen onder de 12 jaar	114,00 F

Om een oordeel te kunnen vellen over deze lonen, geven de auteurs een overzicht van de uitgaven per week van een gezin bestaande uit vader, moeder en vier kleine kinderen "vivant dans un état très voisin de la misère".

Brood (gedeeltelijk		Karnemelk	0,16 F
rogge en tarwe)	4,62 F	Rijst	0,24 F
Aardappelen	2,24 F	Meel	0,08 F
Boter	2,38 F	Ajuin	0,08 F
Koffie	0,35 F	Onderhoud klederen	0,80 F
Cikorei	0,21 F	Brandstof en verlichting	1,00 F
Melk	0,21 F	Zeep	0,22 F
Zout	0,14 F	Stijfzel	0,11 F
Peper	0,03 F	Huishuur	1,27 F
Azijn	0,14 F		
		Totaal :	14,28 F

In deze lijst komen noch vlees, noch groenten noch fruit voor, ook geen bier. Volgens deze gegevens moet een katoenarbeider dus een jaarlijks inkomen hebben van 742 F en we kunnen besluiten, dat dit bedrag bijna honderd frank het gemiddeld jaarinkomen van een volwassen textiel-

arbeider overtreft. Vandaar de noodzakelijkheid, dat de vrouw en de kinderen meewerken. De geringste tegenslag - ziekte, arbeidsongeval, enz. - stort het gezin in de bitterste ellende. In die tijd was "werkman" en "behoefte" synoniem.

De arbeiders trokken meestal nuchter naar de fabriek. Ze namen twee hoofdmaaltijden : 's middags en 's avonds. Het middagmaal bestond uit karnemelkpap of een magere soep met aardappelen en ajuinsaus; als avondmaal aten ze aardappelen en brood. Daarnaast namen ze twee tussenmaaltijden : een om negen uur 's morgens en een om vier uur in de namiddag; deze bestonden enkel uit boterhammen. Als drank dronken ze een dunne koffie. Op de duizend proefpersonen aten 187 nooit vlees, 285 aten eenmaal per week vlees en 377 twee maal per week. Dit vlees was meestal van minderwaardige, ja slechte kwaliteit. Het besluit van de auteurs is, dat het diët van de arbeidersbevolking volstrekt onvoldoende is.

Mareska bespreekt verder de kledij en de woning. "Ces cloaques immondes d'invention moderne, qu'on désigne sous le nom d'enclos ou d'impasses et qui nous ont fait connaître l'existence d'une seconde ville dans la ville : d'un côté : de l'air, de l'espace et des provisions de santé, d'un autre côté tout ce qui empoisonne et abrège la vie, l'entassement des maisons et des familles, l'obscurité, l'humidité, l'infection". We krijgen een beschrijving van Batavia. "Il est loin d'être le plus insalubre et le plus fangeux, mais par sa régularité et ses dimensions il peut être considéré comme type de ce genre de quartiers".

In een derde deel van het werk worden de lichamelijke toestand, de ziekten, de zeden en de ontwikkeling van de katoenarbeiders besproken. Een vijfde van de lotelingen te Gent in de jaren 1842, 1843 en 1844 werkten in de katoennijverheid; een derde van de lotelingen in kleine bedrijven. 26,87 % van de Gentse lotelingen werden afgekeurd wegens lichaamsgebreken : dit is het hoogste percent van de elf steden van Oost-Vlaanderen. (Eeklo bekleedde de tweede plaats met 21,37 % afgekeurden, achteraan kwamen Dendermonde, Sint-Niklaas, Lokeren en Ronse met elk ongeveer 13 % en Oudenaarde met 11,53 %). Voor de ganse provincie bedroeg het aantal afgekeurden wegens lichaamsgebreken voor de jaren 1840 tot en met 1844 14,9 %. Het percent afgekeurden te Gent is dus bijna het dubbel van het percent voor de provincie. De oorzaak van dit groot verschil is zeker te zoeken in de arbeidsvoorwaarden, de slechte behuizing, de onvoldoende voeding en de vroege tewerkstelling van de kinderen in de fabrieken.

De auteurs eindigen hun werk met eensynthese en een aantal besluiten. "La position des ouvriers réclame du soulagement. En tête des moyens à prescrire par l'autorité figure tout ce qui est relatif aux enfants. Notre opinion est que le travail doit être fixé à douze heures par jour pour les enfants comme pour les adultes, mais que les enfants ne doivent point être reçus avant douze ans. Jusqu'à l'âge de douze ans la place de l'enfant est à l'école. Parmi les réformes à effectuer les plus urgentes sont

celles qui concernent l'impôt sur les substances alimentaires et la construction des habitations". De auteurs stellen ook voor een arbeidsinspectie op te richten.

Om de geschiedenis van Gent te begrijpen is het noodzakelijk kennis te hebben van deze feiten. De weg tot verbetering van de beschreven toestanden zal lang en moeilijk zijn.

M. STEELS

NOOT

(1) M.J.B. Baron Béthune en A. Van Werveke : De Oorkonden van het Godshuis van Sint-Jan en Sint-Pauwel.

Van Werveke : Steendrukplaten en Lichtdrukplaten van de muurschilderingen in de kapel van Sint-Jan en Sint-Pauwel.

HOE SOMMIGE GENTENAARS ZICH VERMAAKTEN IN DE 18e EEUW

De "mens" is een veelzijdig wezen : hij is een economisch wezen, een esthetisch wezen, een consumptie wezen, enz.; hij is ook een "homo ludens". Hoe sommige Gentenaars zich vermaakten op het einde van de achttiende eeuw wordt ons aangetoond door een besluit van de "Heer ende Weth der Stad Gend" van 6 oktober 1784.

Reeds op 22 februari 1774 was "scherpelyk verboden te schieten met eenige Boogens, het werpen met Steenen, het spelen met Ballen zoo op de Straeten als tegen de Huyzen, alsook het werpen ofte spelen met Bollen ofte Kolven op de Straeten, Merkten en andere publique Plaetsen". Maar dit verbod hielp niet veel. De overheid stelt ook vast, dat "differente Persoonen hun vervoorderen van uyt pure moedwilligheyd ende boosheyd, niet alleen de Deuren ende Muren van de Huyzen met Kruyd, Roode-Aerde ende Kolen te beschrijven ende anderzins te besmeuren ende beschaedigen, maer ook de Gotten aen de zelve hangende, te pletteren ende ruïneren".

Op 6 oktober 1784 wordt opnieuw verboden "te schieten met Kruys, ofte andere Bogen op de Straeten, Merkten ofte andere publique Plaetsen, te werpen met Steenen ofte zoo-genaemde Sneeuw- ofte Ysballen, het spelen met Kaets-Ballen jegens de Huyzen, het werpen ofte spelen met Bollen ofte Kolven, het slaen met Zweepen ofte Kletsoiren, het overspannen der Straeten met eenige Koorden tot het klippelen ofte kappen den Gans ofte Haene". De overtreders zullen gestraft worden met een boete van drie Carolus Guldens" te bedeele d'eene helft ingevolge de Concessie Caroline en de wederhelft ten profyte van den gonen, die den Contraventeur zal hebben gebragt ter kennisse van het Office".

Het beschrijven van muren met krijt, rode aarde of kolen - een eeuwenoud uitdrukkingmiddel van de mens (denken we aan de graffiti in Pompeji) - wordt bestraft met een boete van zes Carolus Guldens.

De jeugd kende nog een ander vermaak : "eenige Persoonen vervoerden zig zoo verre van te werpen met Steenen ende Vuyligheyd nae het Stand-Beeld van Keyzer Karel den V opgerecht op de Vrydag-Merkt, door welke moedwilligheyd het gemeld publicq Monument niet alleene-lyk en word beschaedigt, nemaer de memorie van den gezeyden Souvereyn, ook grootelyks geïnjuriëert, ende dat men bovendien bevind, dat aen de Traillen, waermede het zelve Stand-Beeld omringeld is, dagelyks gehangen worden Wolle, Lyne ende andere Effecten, waer door het Gezicht dezer Merkt wordt benaedeeligt". Hier is de straf strenger : wie zich waagt te schieten of te werpen met stenen naar het beeld van Keizer Karel, zal "gecolloqueert worden in Vangnisse dezer Stad voor den tyd van 14 dagen te water en te broode ende bovendien te incurreren de Boete van vyf Carolus Guldens".

Een ordonnantie is iets; ze doen naleven is iets anders. Daarom eindigt de ordonnantie van 1784 met een oproep tot "alle Officieren, Hallebardieren, Stads-waekende Mannen, Dekens, Bailius, Knaepen, Mortkinderen", die bij oogluikend toezien van overtredingen zelf kunnen gestraft worden met een boete van twaalf Carolus Guldens.

"Ende op dat deze Ordonnantie te beter zoude worden geobserveert, autoriseren ende ordonneren niet alleen alle d'Officieren, Hallebardieren ende Stads-waekende Mannen, maer ook de Dekens, Baillius ende Knaepen van de respective Gebuerten, midsgaders de Mort-Kinderen dezer Stad, om de Contraventeurs alom op de daed te callaingieren ende af te nemen hun-lieden Bogens, Bollen, Kolven, Zweepen ofte ander Instrument, waer mede de contraventie zal zyn begaen, alsmede ingeval den Daeder hun onbekend is, hun te saisieren van des zelfs Hoed ofte Mutse, ende alle het zelve promptelyk te bewegen onder het Office, om ten laste van de Contraventeurs met alle rigueur van Justitie te worden voords geprocedeert; interdicerende wel expresselyk de voorzeyde Officieren, Hallebardieren, ende alle de gone het voorder aengaet, eenige oogluykinge te plegen, ofte te blyven in wandevoir, van ter observantie van deze Ordonnantie exactelyk te invigileren, op pene dat zy danof overtuygd zynde, zullen worden gecondemneert in de Boete van twaelf Carolus Guldens, ende voorders arbitrairelyk gecorrigeert na de gelegend-heyd van het cas."

Om de ijver aan te moedigen wordt aan degenen, die een overtreding vaststellen, maar waarvoor de overtreder noch zijn ouders of meesters de boete niet kunnen betalen, een beloning beloofd.

"Ende om ider een aen te moedigen van ter observantie van deze Ordonnantie exactelyk ende indistinctelyk te invigileren, wordt voorders te kennen gegeven, dat indien de Boete op den Contraventeur, des zelfs Ouders, Meester ofte Meestersse niet en kan worden gerecouvreert, den

Callaïngierder ofte Overdraeger anderzins over zyn gedaen devoir condigne zal worden gesallariseert."

Zal de ordonnantie van 1784 veel invloed hebben gehad ? We vrezen van niet. Ook nu nog worden gevels en monumenten ontsierd door ze te bekladden met kalk of teer. Dit is te betreuren; de "slogans" missen elke overtuigingskracht; de sporen van het "schilderwerk" blijven soms maanden, zelfs jaren, ook als het doel reeds lang vergeten is; aan de gemeenschap kost het een hoop geld om het weer rein te maken.

M. VAN GENT

VRAAG EN ANTWOORD

Vraag 65 van Mevrouw W. van Wesemael :
Kent iemand de ouderdom of de onthullingsdatum van de volgende Gentse beelden of monumenten ?

- A) de Congoster
- B) het ruitersstandbeeld van Koning Albert 1
- C) "De Mastplanters" van Julius Van Biesbroeck
- D) "De Vechtende Tijgers" van Graaf Jacques de Lalaing
- E) "De Hazewind" van Domien Ingels
- F) "De Geketende Slaven" van Julius Lagae
- G) "De Eerste Stap in het Leven" van Georges Verbanck
- H) "De Aarde" van Karel Aubroek
- I) "De verheerlijking van de Sport" aan het Hoger Instituut voor lichamelijke opvoeding van de Gentse Rijksuniversiteit
- J) het gedenkteken Graaf Oswald de Kerchove
- K) het gedenkteken Graaf Paul de Smet de Naeyer

Antwoord op vraag 58.

Bij de wet van 19 juli 1791 werd een "Tableau des Habitants" opge-
maakt. Tijdens de Napoleon-tijd werden dus bevolkingsregisters opge-
steld om hem toe te laten zijn soldaten te recruteren. In 1815 komt
de huidige wijze van nummering voor de huizen in voege; vroeger werk-
te men met secties. Op 30 juni 1846 werden bij K.B. bevolkingsregisters
officiëel opgericht en treden in voege op 1.1.1847. Op 15 oktober 1846
had de eerste volkstelling plaats. Daarna hadden volkstellingen plaats op
31 december 1856, 1866, 1880, 1890, 1900, 1910, 1920, 1930, 1947,
1961, 1970. De huisnummerverandering heeft plaats op de dag van de
volkstelling om middernacht. Huisnummers zijn politienummers; het ka-
daster werkt met perceelnummers. (Mevr. Van Geluwe-Eggermont)

We ontvingen een antwoord op de vragen 63 en 64 van Prof. Dr. A. Hacquaert en van Prof. Dr. R. Tavernier. Gezien beide antwoorden ongeveer dezelfde gegevens bevatten, hebben we ze versmolten tot een geheel.

Vraag 63 :

In het werk "La Belgique illustrée" deel 3 blz. 225, wordt vermeld : "Où sont les botresses aux vives reparties, triplant (dansant) en pleine rue sur du charbon menu mouillé et mêlé de dielle (terre glaise) dont elles faisaient des hochets (briquettes) ?" De naam "boteresse" voor Luikse vrouwen en meisjes ingezet bij het graven van het kanaal van Terneuzen komt uit het Luiks dialect. "Boteresse" of "botresse" is thans een bijna uitgestorven naam in Luik en werd gegeven o.m. aan vrouwen, die met een mand op de rug kolenstof aan huis bestelden. In Jean Haust "Dictionnaire Liègeois" komt "bot" (= Fr. botte), en "boteresse" voor. Als definitie van dit laatste woord "femme qui porte la botte, fait la messagère et piétine le charbon en terre pour en faire des "botchits" (boulets de menue houille pétrie avec de la glaise)".

De beide voornoemde werken geven een tekening van een "boteresse"; bij J. Haust is de mand gevuld met groenten en niet met kolen, wat er op wijst dat deze vrouwen niet uitsluitend kolen aan de man brachten.

Vraag 64 :

Met "John O'Gaunt's" wordt vermoedelijk bedoeld de zoon van koning Eduard III van Engeland en van Philippa van Henegouwen, die in 1340 te Gent werd geboren. In deze stad heeft Eduard III in hetzelfde jaar zich trouwens tot koning van Frankrijk laten kronen.

BIBLIOGRAFIE

I. Helmut Gaus : Pers, Kerk en geschreven fictie. Groeiproblemen en conflicten in een democratiseringsproces. (Gent 1836-1860) Brugge 1974, 235 blz. Prijs : 800 F. (Werk uitgegeven door de Faculteit van de Letteren en Wijsbegeerte) (Uitgeverij De Tempel, Brugge)

Deze studie onderzoekt een aspect van het cultureel leven te Gent en in het bijzonder de verspreiding van de literatuur door middel van feuilleton-aflieferingen in de Gentse pers in de periode 1836-1860. Uit het onderzoek blijkt, dat de pers het belangrijkste distributiekanaal was van de geschreven fictie en dat na enkele jaren de Nederlandstalige fictie kwantitatief aan belang gaat winnen om uiteindelijk de Franstalige te overvleugelen. De auteur meent, dat de gezamenlijke oplage van de Gentse pers van 1843, bijna 5000, zou gelezen worden door 50 à 75 000 lezers. (blz. 38) We hebben redenen om dit te betwijfelen en hierbij steu-

nen we ons op de gegevens in verband met de ontwikkeling van de bevolking (kunnen lezen en schrijven). In 1842 konden 48,66 % van de Gentse lotelingen noch lezen noch schrijven, getal dat zal dalen tot 30,32 % in 1860. Uit de volkstelling van 1866 weten we, dat 56,1 % van de totale Gentse bevolking noch lezen noch schrijven kan en in 1880 is nog 51,1 % van de Gentse bevolking, geboren voor 1825 - dus ouder dan 11 jaar in 1836 en ouder dan 35 jaar in 1860 - ongeletterd. De Gentse pers werd ook gelezen in de provincie; bovendien waren een aantal personen zeker abonné op twee of drie kranten - politieke personen, hoogleraars. We menen dan ook, dat de Gentse pers werd gelezen door maximum 10 000 à 12 000 personen. (Wat neerkomt op ongeveer vier maal het aantal stemgerechtigde personen voor de gemeenteraad in 1848)

De auteur onderzoekt daarna de reactie van de kerk tegenover het democratiseringsproces van de literatuur. Alhoewel buiten de door de auteur behandelde periode, maar er toch onmiddellijk op aansluitend, kon hier gewezen worden op de rapporten van Van Boxelaere als afgevaardigde van de bisschop van Gent bij de minister van Binnenlandse Zaken. (Driejaarlijkse verslagen van het lager onderwijs, 1861-1863 en volgende) In het derde deel wordt de betekenis van de leeskabinetten en van de bibliotheken van verenigingen onderzocht. De studie eindigt met twintig bladzijden bibliografie. Samenvattend : een zeer ernstige studie, resultaat van een langdurig en grondig vorserswerk, waardoor we een beter inzicht krijgen in een aspect van het cultureel leven te Gent, aspect dat zeker de politieke constellatie heeft beïnvloed.

Om te eindigen nog een bemerking. Op blz. 123 lezen we : "Twintig jaar Franse overheersing, maar ze wordt gevolgd door een periode van 15 jaar, waar het Nederlands de officiële voertaal was". Deze voorstelling strookt wel niet met de werkelijkheid. Eerst door het besluit van 15 september 1819 wordt vanaf 1 januari 1823 het Nederlands de officiële taal in Limburg, Oost- en West-Vlaanderen en Antwerpen. Het feit dat de twee voornaamste kranten te Gent - Le Catholique des Pays-Bas en de Journal de Gand - in het Frans verschenen, is toch tekenend voor deze periode.

2. Het werk "Stadsversieringen te Gent in 1635 voor de Blijde Intrede van de Kardinaal-Infant" door Carl Van de Velde en Hans Vlieghe is nog altijd verkrijgbaar in het Oudheidkundig Museum in de Bijlokeabdij. Prijs : 120 F. Het werk is prachtig geïllustreerd. Warm aanbevolen.

3. "Hoeveel service geeft Gents openbaar vervoer ?" door C. Van der Poel in Vooruit (4.2.2975) (artikel in verband met het werk van Prof. Anselin, directeur van het seminarie Survey en Ruimtelijke planning over de Kuip van Gent)

4. Prof. P. Kluyskens publiceerde in De Gentenaar :

De dood van Jacob van Artevelde (5.2.1975)
Zo de oude zong, zo piepten zijn zonen (7.2.1975)
Filips van Artevelde, een onfortuinlijke kapitein (12.2.1975)
Vermetel tot in de dood. (19.2.1975)
Jan Yoens - Pieter van den Bossche. (5.3.1975)
Frans Ackerman (19 maart 1975)
Jan van Dadizele (25 maart 1975)

5. Jos. Murez stelt in Vooruit (6.3.1975) de vraag "Vergeet de Arteveldestad haar grote kunstenaars?"

6. In "Toerisme in Oost-Vlaanderen" nr. 1, 1975, schrijft Dr. J. Decavele over "Het oude klooster van de Geschoeide Karmelieten" en N. Kerckhaert over "De vroegste Gentse Floralia en de media".

7. "25 jaar Gents Orgelcentrum" door André Minne (Vooruit 13.4.1975)

8. Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent. Deel XXVIII 1974. Het jaarboek opent met een "In memoriam Prof. Dr. Hans van Werveke en bevat onder meer een studie van E. Waterbolk over "Viglius van Aytta, maecenas van St.-Baafs te Gent" en een studie van L. Milis over "Frans-Vlaanderen en de Gentse Liberalen van "Het Volksbelang" in de late negentiende eeuw". De studie "Lieven Bauwens. Mythe en werkelijkheid" door A. Suetens werpt een nieuw licht op de persoon van L. Bauwens en moet zeker door belangstellenden worden geraadpleegd. Het Jaarboek 1974 eindigt met een rijke "Bibliografie van de geschiedenis van Gent. 1973-1974" door R. De Herdt. Deze bibliografie telt 85 nummers en is onmisbaar voor allen, die zich onledig houden met de lokale geschiedenis van Gent. (prijs voor de leden : 200 fr. Voor niet-leden : 350 fr. P.C.R. Maatschappij Geschiedenis en Oudheidkunde Gent : 000-0370680-43).

9. *L. Trivier : De Gentse Floraliën 1808-1975.*

In deze brochure verhaalt L. Trivier ons de boeiende geschiedenis van de Gentse Floraliën. De brochure bevat tientallen illustraties in kleur en werd uitgegeven door de Kredietbank naar aanleiding van de Gentse Floraliën 1975.

10. Als bijvoegsel van het Tijdschrift van het Gemeentekrediet n. III januari 1975, verscheen een lijst der geklasseerde monumenten en landschappen op 31 december 1974.

M. STEELS

TE GENT

1. Het bronzen standbeeld "Pieter van Gent" geschonken door het provinciaal bestuur van Oost-Vlaanderen aan Mexico werd enkele dagen begin februari tentoongesteld in de tuin van het provinciaal gouvernement. (De Gentenaar 3.2.1975, Vooruit 4.2.1975)

2. Op 1 april eindigde de productie van bier in de brouwerij Meiressonne. De brouwerij was reeds enkele jaren geleden overgenomen door de groep Artois. In de negentiende eeuw waren te

Gent een ongelooflijk aantal brouwerijen. In de Wegwijzer voor 1900 tellen we er 83 te Gent plus nog een aantal in de randgemeenten. Door schaalvergroting, die voornamelijk mogelijk werd door een verbetering van de vervoermiddelen, waardoor het afzetgebied zich gemakkelijk kon uitbreiden, verdwenen de meeste brouwerijen in de periode 1900-1940 en blijven nu nog slechts enkele grote brouwerijen in het land over.

3. Op zondag 16 februari trok op initiatief van Walter De Buck een carnavalstoet door de stad. Op de Kouter werd de reus Karel Waeri gedoopt.

4. In maart 1975 werd de gevel van het stadhuis kant Hoogpoort opgefrist. Ook het standbeeld van Jacob van Artevelde onderging een grote schoonmaak.

5. Onder het algemene thema "Gent, Duizend Jaar Kunst en Cultuur" wordt in elk der drie voornaamste stedelijke musea een tentoonstelling op touw gezet, die telkens bepaalde aspecten der ontwikkeling van de kunst en de cultuur te Gent belicht. Nieuw in dit opzicht is, dat niet alleen de "schone kunsten" aan bod komen, maar dat tevens ruime aandacht wordt besteed aan de kunstnijverheid. Tal van bruiklenen uit binnen- en buitenlandse collecties zijn van die aard dat zij het unieke karakter en de internationale betekenis van de tentoonstellingen kracht bijzetten. De objecten worden gepresenteerd in het levende milieu van hun ontstaanstijd en beschreven in drie wetenschappelijke en goed geïllustreerde catalogi. Aldus zullen de manifestaties zich geenszins uitsluitend tot de specialisten richten, maar heel zeker ook het grote publiek aanspreken.

Gespreid over het hele toeristische seizoen 1975 komen de volgende kunststukken aan bod :

Museum voor Schone Kunsten 19.4 - 29.6.1975
schilderkunst, muurschilderkunst, beeldhouwkunst, tekenkunst, graveerkunst

Bijloke-Museum 21.6 - 31.8.1975
edelsmeedkunst, borduurkunst, miniatuurkunst, boekdrukkunst, boekbanden

Centrum voor Kunst en Cultuur 11.7 - 14.9.1975
architectuur, tapijtkunst, meubelkunst, keramiek, tin, ijzer, koper, brons

---

AANVULLENDE LEDENLIJST

- 716. VANDENHOUTE J. Koning Leopold III laan 18, 9040 Oostakker.
- 717. MOERMAN A. Hof ter Mere 33, 9000 Gent.
- 718. PAUWELS G. Hofstraat 293, 9000 Gent.
- 719. DE BACKER C. Penitentenstraat 14, 9000 Gent.
- 720. BRYSSSE A. Achterleie 1, 9000 Gent.
- 721. DE RIJCKE J. Pannestraat 51, 9000 Gent.
- 722. LEIRENS J.-P. Burg. Charles de Kerchovelaan 227, 9000 Gent.
- 723. ELDERWEIRT L. Bevrijdingslaan 55, 9000 Gent.
- 724. HERCKENRATH M. Veldstraat 43, 9000 Gent.
- 725. BUYLE R. Frans Snellaertstraat 55, 9000 Gent.
- 726. LAMON C. De Mirabellostraat 15, 9000 Gent.
- 727. MAES E.-H. Lusthoflaan 142, 9910 Mariakerke.
- 728. VERVONDEL W. Paviljoenweg 58, 9110 Sint-Amandsberg.
- 729. VERBEKEN V. Ravenstraat 14, 9030 Wondelgem.
- 730. LEFEBURE L. Hoge Weg 122, 9000 Gent.